Podle svědectví jejich letopisů nikdy před mým příchodem do tamní země neslyšeli nic o poměrech v našich krajích, kterým oni říkají ‚zarovnodennostní',[61] s jedinou výjimkou, že se kdysi před dvanácti sty lety potopila u ostrova Utopie nějaká loď, kterou tam zanesla bouře. Byli z ní vyvrženi na břeh jacísi Římané a Egypťané, ale ti odtud potom již nikdy neodešli. Hle, kolik jejich přičinlivost dovedla vytěžit z této jediné příležitosti! Nebylo v římské říši žádného jen poněkud užitečného oboru vědění a dovednosti, aby se mu oni jednak nebyli naučili od cizinců tenkrát vyloděných, jednak přejavše sémě hledání nebyli samostatně vynalezli. K takovému dobru jim bylo několik lidí, kteří tam od nás byli jednou zaneseni. Ale jestliže snad nějaký podobný osud předtím někoho zavál odtamtud k nám, je to dokonale přikryto zapomněním, jako snad jednou vypadne z paměti potomstva, že jsem tam kdysi byl já. A kdežto oni si při jediném setkání ihned osvojili, co bylo u nás příhodně vynalezeno, myslím, že bude trvat dlouho, než my přijmeme cokoli, co je u nich lépe zřízeno než u nás. To je tuším jediná hlavní příčina, proč jejich stát je rozvážněji spravován než náš a štastněji vzkvétá, ačkoli ani nadáním, ani bohatstvím nezůstáváme za nimi."

„Nuže, milý Rafaele," řekl jsem já, „snažně tě prosím a žádám, popiš nám ten ostrov, ale ne, prosím, stručně, nýbrž po pořádku nám vylož o jeho území, řekách, lidech, mravech, zřízeních, zákonech a vůbec o všem, co si můžeš myslit, že bychom toužili poznat — a vskutku toužíme poučit se o všem, co dosud neznáme."

„Nic neučiním raději," odpověděl, „ostatně všechno to mám v mysli pohromadě. Ale výklad si vyžádá delšího času."

„Jděme tedy," řekl jsem já, „dovnitř se naobědvat. Potom užijeme času podle své libosti."

„Dobrá," odvětil.

A tak vešedše jsme se naobědvali. Po obědě jsme se vrátili na totéž místo a usadili jsme se na téže lavici. Sluhům jsme přikázali, aby nás nikdo nerušil. Tu já a Petr Aegidius vybídneme Rafaela, aby splnil, co slíbil. On tedy přisedl a vida nás napjaté a dychtivé poslechu, po krátkém odmlčení a přemýšlení začal takto.

Konec knihy první. Následuje druhá.

KNIHA DRUHÁ

O OSTROVĚ UTOPII OBECNĚ

„Ostrov Utopijských v své střední části — tam je totiž nejširší — prostírá se na vzdálenost dvou set tisíc kroků.[62] Ostatek plochy rozlehlého ostrova má šířku o nemnoho užší, jež se ponenáhlu zmenšuje na obou stranách směrem ke koncům. Obvod, jakoby narýsovaný kružidlem v rozpětí pěti set tisíc kroků, dodává celému ostrovu podobu měsíčního srpku. Jeho růžky odděluje od sebe na vzdálenost přibližně jedenácti tisíc kroků moře, které zasahuje dovnitř a rozlévá se po nesmírné ploše na způsob rozlehlého jezera. Tím, že tuto zátoku ze značné části obklopuje země, chránící před větry, je její voda spíše stojatá než bouřlivá a téměř z celých útrob té země vytváří přístav, kterým všemi směry křižují lodi, k velikému užitku obyvatelstva.

Vstupní úžina je nebezpečná tu mělčinami, onde skalisky. V ní téměř uprostřed vyčnívá jakási skála, výjimečně neškodná; na ní vystavěli věž a mají ji osazenu posádkou; ostatní skály jsou skryté pod vodou a zákeřné.

Průjezdy jsou známy jen ostrovanům samým. A tak není jen náhodou, že kterýkoli cizinec může proniknout do této zátoky výhradně za vedení někoho z Utopijských. Ani pro ně samé není vstup zcela bez nebezpečí a dá se provést jenom pomocí jakýchsi signálů, které ze břehů řídí cestu. Jejich přemístěním by snadno mohli jakkoli početné nepřátelské loďstvo uvést ve zkázu.

Z druhé strany ostrova je dosti přístavů. Ale vstup na pevninu je tu všude tak chráněn, ať povahou krajiny, či umělým opevněním, že hrstka obránců může odrazit nesmírné zástupy útočníků.

Ostatně, jak se u nich vykládá a jak tomu svědčí sám vzhled místa, nebyla kdysi ta země zcela obklopena mořem. Změnu způsobil Utopus,[63] muž, který právem vítěze dal jméno krajině, předtím nazývané Abraxa,[64] a který přivedl drsný a nevzdělaný lid k onomu stupni vybroušené vzdělanosti, jímž nyní předčí téměř všechny smrtelníky. Ten ihned, jakmile přistal a dobyl vítězství, dal prokopat šíji patnácti tisíc kroků, jíž ten kraj souvisel s ostatní pevninou, a tak obklopil zemi mořem. Toto dílo, k němuž nejenom donutil domorodce, nýbrž, aby nepokládali práci za pohanu, přidal nadto také všechny své vojáky, rozdělením úkolu mezi tak veliké množství lidí provedl s neuvěřitelnou rychlostí, takže sousedy, kteří se z počátku vysmívali marnosti podniku, ohromil obdivem z úspěchu i hrůzou.

Ostrov má čtyřiapadesát měst,[65] vesměs prostorných a velkolepých, s jazykem, mravy, zřízením a zákony naprosto stejnými; všechna mají stejné rozvržení, a pokud dovoluje povaha krajiny, vesměs stejný vzhled. Ta z nich, která leží k sobě nejblíže, odděluje vzdálenost čtyřiadvaceti tisíc kroků. Ale žádné není tak odlehlé, aby se z něho nedalo pěšky dojít do jiného města jednodenním pochodem. Z každého města tři měšťané, zkušení starci, se každoročně scházejí k poradě o společných záležitostech ostrova do Amaurota.[66] Neboť toto město, protože je svou polohou takřka ve středu země nejpříhodnější pro delegáty ze všech končin, pokládá se za první a hlavní.

Polnosti jsou jednotlivým městům přiděleny tak výhodně, že žádné z nich nemá žádným směrem méně půdy než na dvanáct tisíc kroků,[67] z některé strany jestě mnohem více, tam totiž, kde jsou od sebe města vzdálenější.

Žádné město netouží rozšířit své území. Sami se totiž Utopijští pokládají spíše za vzdělavatele polností, které mají, než za jejich pány.

Na venkově mají po všem území vhodně umístěné domy, vybavené venkovským nářadím. V těch bydlejí měšťané, střídavě se do nich nastěhovávajíce. Žádná venkovská rodina nemá méně členů, mužů a žen, než čtyřicet, nečítajíc v to dva nadpočetné podomky. V čele jim stojí hospodář a hospodyně, osoby vážené a zralé, a každých třicet rodin má jako hlavu jednoho fylarcha.[68] Z každé rodiny se ročně stěhuje zpět do města dvacet členů, totiž těch, kteří dovršili na venkově dvouletí. Na jejich místo je z města povoláván stejný počet nových lidí, aby byli zaučováni od těch, kteří tam již strávili rok a jsou proto znalejší venkovských prací; příštím rokem sami zase zaučují jiné. To proto, aby z nezkušenosti nedošlo k nějaké závadě v zásobování, kdyby tam současně byli všichni nováčci se zemědělstvím neobeznámení. Třebaže je tento způsob obnovování rolníků zaveden s pravidelnou lhůtou, a to proto, aby nebyl nikdo nucen proti své vůli déle pokračovat v tomto drsnějším způsobu života, přece mnozí, jež rolnictví baví od přirozenosti, setrvávají tam po více let.

Rolníci vzdělávají půdu, krmí dobytek, dříví opatřují a svážejí do města, podle toho, jak je příhodné, po zemi nebo po moři. Kuřat chovají nesmírné množství, a to podivuhodným umělým způsobem. Nenechávají totiž slepice sedět na vejcích, nýbrž veliký počet vajec uměle zahřívají rovnoměrnou

teplotou, probouzejí v nich život a vychovávají kuřátka. Ta, jakmile opustila skořápku, drží se lidí jako kvočen a hlásí se k nim.

Koně pěstují zcela málo, a to jenom divoké jezdecké, neurčené k jiné potřebě než k výcviku mládeže v jezdectví. Všechnu totiž práci se vzděláváním polí a s vožením obstarávají volci; ti, jak přiznávají, nevyrovnají se koním hbitostí, zato je předčí trpělivostí. Rovněž soudí Utopijští, že volci nepodléhají tolika nemocem; kromě toho se dají chovat s menším vynaložením jak práce, tak výdajů; a konečně, když již vysloužili pro práci, jsou i nakonec k užitku, hodíce se za pokrm.

Pole osévají, jen co potřebují pro výrobu chleba. Za nápoj jim slouží víno nebo jablečný i hruškový mošt nebo někdy i čistá voda; často také do ní zavářejí med nebo lékořici, jíž je u nich značné množství. Ačkoliv mají vyzkoušeno, a to neobyčejně přesně, jak velkou spotřebu poživatin má město se svým okolním územím, přece zvyšují setbu i chov dobytka podstatně nad vlastní spotřebu, aby mohli přebytky poskytnout sousedům.

Ať je zapotřebí čehokoliv z toho, co se na venkově nevyrábí, všechny takové potřeby vyžadují od města a bez obtíží je dostávají od městských úřadů, aniž za to musí platit výměnou. Tam se každého měsíce ve velkém počtu scházejí ke slavnosti.

Když nadchází doba sklizně, oznámí fylarchové rolníků městským úředníkům, kolik měšťanů jim mají poslat. Tento zástup ženců se k určenému dni vhodně dostaví, a při jasném počasí je za jediný den téměř všechno sklizeno."

O MĚSTECH A ZVLÁŠŤ O AMAUROTU

„Kdo zná v Utopii jedno město, zná všechna: tak si jsou vesměs podobná, pokud tomu není povaha krajiny na překážku. Mohl bych tedy popsat jen jedno a valně nezáleží na tom, které. Volím-li Amaurotum, činím tak proto, že je ze všech nejdůstojnější — ostatní města mu totiž vyhrazují poctu, aby bylo sídlem senátu — a mně ze všech nejlépe známé, vždyť jsem v něm strávil plných pět let.

Leží tedy Amaurotum na mírném horském úbočí. Jeho půdorys je téměř čtvercový. Jeho šířka, počínajíc maličko pod vrcholem pahorku, táhne se dva tisíce kroků k řece Anydru;[69] délka, tvořená říčním břehem, přesahuje jen o málo šířku.

Anydrus pramení osmdesát tisíc kroků nad Amaurotem z nepatrného zřídla, ale zmohutněv přítokem jiných řek, z nichž dvě jsou dokonce dosti statné, dosahuje před městem samým značné šíře pěti set kroků; potom urazí ještě ve větší mohutnosti šedesát tisíc kroků a vlévá se do oceánu. Po celé této vzdálenosti, která dělí město od moře, ba i na několik mil nad městem, střídá se vždy po šesti hodinách příliv a odliv s rychlým proudem. Kdykoli se vevalí moře na délku třiceti tisíc kroků do řečiště Anydru, plně je zaujme svými vlnami, zahnavši říční vodu zpět; pak ještě o něco výše ji kazí slanou vodou; potom však říční voda ponenáhlu sládne a již zjasněná protéká městem; při odlivu zase dosahuje čistá a neporušená říční voda téměř až k samému ústí.[70]

S protějším břehem řeky je město spojeno mostem, ne snad dřevěným na kůlech a pilotách, nýbrž kamenným s krásně klenutými oblouky; je vystavěn na té straně, která je nejvzdálenější od moře, aby mohly lodi nerušeně plout podél celého toho boku města.[71]

Kromě toho mají Amaurotští ještě jeden vodní proud, ne sice veliký, ale neobyčejně mírný a příjemný. Prýští z téže hory, na jejímž úbočí leží město, a po svahu protéká jeho středem, načež vplývá do Anydru. Hlavní pramen této říčky, prýštící maličko nad městem, Amaurotští opevnili a spojili s městem, aby při nějakém vpádu nepřátel nemohla být voda zachycena, odvedena nebo otrávena. Odtud ji rozvádějí v hliněných rourách všemi směry do nižších částí města. Kde to nedovoluje povaha krajiny, přináší stejný užitek dešťová voda, sbíraná do rozměrných cisteren.

Vysoká a široká hradební zeď obkličuje město, posetá věžemi a baštami. Hradby obklopuje ze tří stran příkop, sice bez vody, ale hluboký i široký, plný trní a hloží, jež znesnadňují přístup; ze čtvrté strany nahrazuje příkop sama řeka. Ulice jsou vedeny příhodně, aby jednak dobře sloužily provozu, jednak byly chráněny před větry. Budovy jsou čisté a vzhledné a domovní průčelí vroubí ulice v dlouhé, nepřetržité řadě po obou stranách. Mezi těmito protilehlými řadami domů zaujímá místo cesta třicet stop široká.[72] K zadním částem budov

přiléhá po celé délce ulice prostorná zahrada, ze všech stran obklopená zadními stěnami čtvrti.

Není tu domu, aby neměl jednak hlavní vchod z ulice, jednak zadní východ do zahrady. Dokonce mají také dvojkřídlé dveře, které se dají otevřít lehkým ručním zátahem, a pak samy sebou se zavírajíce, vpouštějí do domu kohokoli[73] — do té míry není tu nikde nic soukromého. Ostatně samy domy si Amaurotští vždy po deseti letech vyměňují losováním.

Svých zahrad si velmi váží.[74] Réva, ovocné stromy, keře a květiny, které tu mají, jsou tak skvělé a šlechtěné, že jsem nikde neviděl větší bohatství plodů a větší úpravnost. Pečují o ně nejen pro potěšení, nýbrž jejich horlivost je rozohňována i vzájemným soutěžením jednotlivých čtvrtí, kdo bude mít zahradu nejpěstěnější. A zajisté po celém městě bys jen tak nenašel něco, co by lépe vyhovovalo potřebám i potěšení měšťanů. Proto se zdá, že již zakladatel státu o nic nepečoval horlivěji než o zahrady tohoto druhu.

Celé rozvržení města bylo prý totiž provedeno již na začátku, a to samým Utopem. Ale výzdobu a ostatní zušlechtění odkázal Utopus za úkol budoucím pokolením, poznav, že by na to nestačil věk jediného člověka. A tak mají psáno v letopisech, které uchovávají pečlivě a svědomitě psané a obsahující dějiny sedmi set šedesáti let už od dobytí ostrova, že z počátku byly stavby zcela prosté, takřka chýše a chatrče, zrobené jen tak z jakéhokoli dřeva, se stěnami omazanými blátem; ostře zešikmené střechy pokrývali slaměnými došky.

Nyní však lze spatřit domy vesměs třípatrové; vnější zdi jsou vystavěny z křemene nebo z tvrdého kamene nebo konečně z cihel, přičemž spáry jsou uvnitř zaplněny maltou; rovné střechy pokrývají jakousi stavební hmotou, která není nákladná, ale má takové složení, že vzdoruje ohni a v odolnosti vůči útokům počasí předčí olovo.

Vítr od oken zahánějí sklem — jeho užití je totiž u nich velmi rozšířené —, někdy také jemnou tkaninou, kterou natírají průhledným olejem nebo jantarovou šťávou, s dvojí zajisté výhodou, neboť tak se propouští dovnitř více světla a méně chladného vzduchu."

O ÚŘADECH

„Každých třicet rodin si každoročně volí úředníka, kterého v svém starém jazyce nazývají syfograntem,[75] v mladším fylarchem. Deseti syfograntům a jejich rodinám stojí v čele muž, kterému kdysi dávali jméno tranibor,[76] nyní prótofylarch. Konečně všichni syfograntové, jichž je dvě stě, vykonavše přísahu, že vyberou toho, koho pokládají za nejzpůsobilejšího, tajným hlasováním zvolí vladaře, totiž jednoho z oněch čtyř, které jim předtím navrhne lid.

Z každé městské čtvrti se vybírá jeden a vysílá se do senátu. Úřad vladařský je trvalý a doživotní, ledaže by tomu zabránilo podezření, že vladař usiluje o samovládu. Traniboři jsou voleni ročně, ale zpravidla tytéž osoby; bez důvodu je nevyměňují. Všichni ostatní úředníci jsou ustanovováni jen na rok.

Každého třetího dne, v případě potřeby častěji, scházejí se traniboři na poradu s vladařem, rokují o státních záležitostech a zrale rozsuzují pře soukromých stran, pokud se takové pře vůbec vyskytují, a je jich opravdu poskrovnu. Do senátu přibírají vždy dva syfogranty, a to každý den jiné. A mají zákonné opatření, že v státních věcech nesmí nic vstoupit v platnost, o čem by se nejednalo tři dny před rozhodnutím. Radit se o společných záležitostech mimo senát nebo mimo veřejné schůze syfograntů trestá se smrtí.

Toto zřízení má ten účel, aby nebylo snadné, kdyby se spikl vladař s tranibory potlačit lid samovládou a změnit stav státu. Proto vše, čemu se přikládá větší význam, postupuje se schůzím syfograntů. Ti sdělí věc nejprve svým rodinám, potom se poradí mezi sebou a výsledek porady ohlásí senátu. Někdy se věc postupuje radě celého ostrova. Ba i ten zvyk má senát, že se téhož dne, kdy se něco předloží, nesmí o věci zavést rozprava, nýbrž odloží se to do příští schůze,[77] aby nikdo, když by zprvu vychrlil, co mu slina přinesla na jazyk, necítil se později puzen vymýšlet si důvody, kterými by chránil spíše své neprozřetelně pronesené zdání nežli prospěch státu, a aby nechtěl raději připustit škodu na obecném blahu než otřesení dobrého mínění o sobě, ze zvráceného a zpozdilého studu, aby se nezdálo, že z počátku málo bystře rozvážil, ač měl právě z počátku rozvážit, aby se vyslovil raději uváženě než urychleně."

O ZAMĚSTNÁNÍCH

„Jest jedno zaměstnání, bez rozdílu společné všem, mužům i ženám: rolnictví, jehož nikdo není zproštěn.[78] V něm se všichni vzdělávají již od dětství, zčásti poučováním, kterého se jim dostává ve školách, zčásti tím, že jsou voděni na pole v blízkosti města, zdánlivě ke hrám, ve skutečnosti, aby se na rolnictví nejen dívali, nýbrž při příležitosti fyzické práce poznávali je z vlastní zkušenosti.

Kromě rolnictví, které je, jak jsem pověděl, všem společné, naučí se každý jedné, a to kterékoli, dovednosti jakožto své. Je to ponejvíce buď vlnařství nebo lnářství nebo zednictví nebo řemeslo pracující s železem nebo dřevem.

Jiných zaměstnání, která by stála za zmínku, tu prakticky není. Šaty totiž — v odívání se sice uchovává rozdíl podle pohlaví a rozdíl svobodných od vdaných, ale jinak mají šaty na celém ostrově jediný tvar, věčně týž po celá staletí, vzhledný na pohled a vhodný jak pro tělesný pohyb, tak k ochraně před mrazem i vedrem — šaty, opakuji, ty si zde zhotovuje každá rodina sama.

Ale z ostatních oněch řemesel každý se vyučí některému, nejen muži, nýbrž i ženy. Ovšem ženy, jakožto slabší tvorové, obírají se pracemi lehčími, ponejvíce předením a tkaním; mužům připadají ostatní řemesla, pracnější.

Z největší části bývá každý vychováván v řemesle otcovském; k němu má totiž většina dorostu přirozenou náklonnost. Táhne-li však někoho srdce jinam, je adopcí převeden do kterékoli rodiny toho řemesla, o které projevuje zájem;[79] přitom se nejen otec, nýbrž i úřady starají o to, aby se dostal k vážnému a počestnému hospodáři. Ba podobným způsobem se nikomu nebrání, je-li již v jednom řemesle vyučen, a zatouží-li nadto po jiném. Osvojiv si obojí, smí provozovat kterékoli z nich, ledaže by město stejně naléhavě potřebovalo obou.

Předním a téměř jediným úkolem syfograntů je pečovat a dohlížet, aby nikdo nezahálel, nýbrž aby se každý svědomitě věnoval svému řemeslu, arci nikoli, aby se od časného rána do pozdní noci mořil nepřetržitou prací jako tažný dobytek. Vždyť taková dřina je břemeno více než otrocké. A přece takovou dřinou je téměř všude život řemeslníků, s výjimkou Utopijských, kteří dělíce den i s nocí na čtyřiadvacet stejných hodin, vykazují práci pouhých šest: tři dopoledne, po nichž

jdou na oběd, a když si po obědě dvě odpolední hodiny odpočinou, věnují další tři hodiny práci a uzavírají je večeří. Protože v poledne je podle jejich označování jedna hodina, chodí spát o osmé. Právo spánku vymezují osmi hodinami.

S časem, který vybývá mezi hodinami práce, spánku a jídla, smí každý nakládat podle svého svobodného rozhodnutí, ne aby ho zneužíval ve zhýralosti nebo otupělosti, nýbrž aby dobu, v níž je prost svého zaměstnání, zcela podle své libosti věnoval jakémukoli jinému snažení.

Většina lidí vynakládá tyto přestávky na vzdělání. Je totiž u nich obvyklé, že se v časných hodinách ranních konají přednášky, na nichž je účast povinná jenom pro ty, kteří jsou speciálně vybráni pro studium. Jinak se k poslechu přednášek sbíhá převeliké množství lidí ze všech stavů, společně mužů i žen; volí si každý jinou, o co má kdo přirozený zájem.

Chce-li však někdo strávit i tento čas ve svém pracovním oboru, což se v praxi přihází u mnohých, jejichž duch se nepovznáší k uvažování v žádném vědním oboru, nijak se mu v tom nebrání, ba dostává i pochvalu jako užitečný pro stát.

Po obědě tráví hodinu zábavou, v létě v zahradách, v zimě v oněch společných síních, kde obědvají. Tam buď provozují hudbu, nebo se osvěžují hovorem. Kostek a podobných nejapných i zhoubných her vůbec neznají.[80] Jinak se u nich vyskytují dva druhy her, poněkud podobné hře v šachy. V jedné jde o bitvu čísel, v níž vyhrává číslo nad číslem. V druhé bojovným utkáním spolu zápolí ctnosti a nepravosti. V této hře se velmi případně ukazuje jednak vzájemný rozpor nepravostí, jednak jejich svorný postup proti ctnostem; dále, které nepravosti se stavějí proti kterým ctnostem, jakými silami bojují otevřeně, jakými úskoky útočí z boku, jakou ochranou ochromují ctnosti sílu nepravostí, s jakou dovedností unikají jejich nástrahám, konečně jakými způsoby může ta neb ona strana dobýt vítězství.

Ale v této souvislosti si musíme něčeho všimnout bedlivěji, abyste neměli mylnou představu. Mohli byste totiž myslit, že když pracují jenom šest hodin, je snad nebezpečí, aby se nedostavil nějaký nedostatek potřebných věcí. Ale ve skutečnosti k tomu vůbec nemůže dojít, ba ona pracovní doba je pro opatření všeho, čeho si vyžaduje nutnost nebo příjemnost života, nejenom dostačující, nýbrž dokonce nadbytná. To uznáte i vy, uvážíte-li u sebe, jak veliká část lidu u jiných národů tráví čas v nečinnosti. Jsou to především skoro všechny

ženy, tedy polovice plného počtu, anebo zase, kde jsou ženy zaměstnány, tam obvykle místo nich chrápou muži. K tomu přistupuje veliký a velmi zahálčivý zástup kněží a řeholníků. Dále připočti všechny boháče, zvláště pány panství, které obecně nazývají urozenými a šlechtici. K nim připoj jejich dvořanstvo,[81] zřejmě vesměs to sebranku lehce ozbrojených větroplachů. Konečně sem přidruž statné a zdravé žebráky, kteří předstíranou chudobou zastírají lenost. Zajisté shledáš, že těch, jejichž prací se pořizuje všechno to, čeho lidé potřebují, je mnohem méně, než sis myslil.

Považ u sebe dále, jak málo i z těchto pracujících se oddává řemeslům nezbytným;[82] vždyť tam, kde vše měříme penězi, nutně se musí provozovat mnoho řemesel zhola nicotných a zbytečných, která slouží jenom přepychu a požitkářství. Ovšem, kdyby se právě toto množství lidí, které nyní pracuje, rozdělilo na tak malý počet řemesel, jako jich jen málo vyžaduje vhodná míra přirozené potřeby, při takovém přebytku zboží, jaký by potom nutně musil být, byly by ceny výrobků příliš nízké, aby si tím mohli řemeslníci uhájit živobytí. Avšak kdyby všichni ti, kteří nyní maří čas v řemeslech sloužících přepychu, a nadto celá ta cháska nečinných povalečů, z nichž každý spotřebuje oněch věcí, jež jsou dodávány prací jiných osob, tolik, kolik dva jejich výrobci, kdyby ti tedy byli vesměs zařaděni do výroby, a to jenom užitečných předmětů, snadno pozoruješ, jak málo času by bylo více než dost, aby se opatřilo všechno to, čeho si vyžaduje důvod jednak nezbytnosti, jednak pohodlí, přibíraje k tomu i důvod rozkoše, arci rozkoše pravé a přirozené.

A to právě činí zřejmým skutečné poměry v Utopii. Tam totiž v celém městě i s přilehlým sousedstvím ze všech mužů a žen, jejichž věk a síly stačí k práci, povoluje se zproštění od práce rukou sotva pěti stům lidí. Mezi nimi syfogranti, třebaže jsou zákonně osvobozeni od práce, přece se sami z ní nevyjímají, aby tím spíše svým příkladem povzbudili k pracím ostatní. Stejnému osvobození se těší i ti, kterým lid na doporučení kněží tajným hlasováním syfograntů povoluje trvalé zproštění od práce, aby se mohli důkladně vzdělat ve vědách. Jestliže některý z nich zklame naději, kterou v něho skládali, je přeřaděn zpět mezi řemeslníky. Naopak nezřídka se přihází v praxi, že některý z dělníků ony volné chvíle oddechu zasvětí vědeckému studiu s takovým úspěchem své přičinlivosti, že může být odňat svému řemeslu a přeřaděn do třídy vzdělanců.

Z této třídy vzdělanců[83] jsou vybíráni vyslanci, kněží, traniboři a konečně sám vladař, kterého Utopijští nazývají svým starým jazykem barzanem,[84] mladším jazykem adémem. Poněvadž téměř všechen ostatní lid ani nezahálí, ani není zaměstnán neužitečnými řemesly, lze snadno odhadnout, jak malého počtu pracovních hodin je třeba k vykonání celého souboru dobrého díla.

K tomu, co jsem připomněl, přistupuje kromě toho ta výhoda, že Utopijští potřebují ve většině nezbytných řemesel méně práce než jiné národy.

Neboť především stavba nebo oprava budov si proto vyžaduje všude jinde ustavičnou práci tak četných dělníků, že co otec vystavěl, nechává nehospodárný dědic pozvolna se rozpadat; a tak, co se mohlo s nejmenší námahou včas zachránit, je nucen jeho nástupce úplně obnovovat s vynaložením velikých sil. Ba často také dům, který si někdo postavil s nesmírným nákladem, druhému člověku zhýčkaného vkusu nevyhovuje, takže jím opovrhne, ponechá jej brzkému rozpadu a vystaví si jinde jiný dům, opět s nemenším nákladem. Naproti tomu u Utopijských, kde vše je vyrovnáno a stát organizován, přihází se jen velice zřídka, aby se pro budovy vybíralo nové stanoviště. Rovněž se tu nejenom rychle provádějí opravy zjištěných stavebních závad, nýbrž i do budoucna se včas předchází možný jejich vznik. Výsledkem této péče je, že budovy s vynaložením nejmenší námahy vydrží co nejdéle a že příslušní řemeslníci někdy nemají co na práci, ledaže podle příkazu zatím doma opracovávají dřevo a vhodně přisekávají kámen, aby mohla v případě potřeby stavba rychleji vyrůst.

Dále uvaž, jak málo práce potřebují Utopijští v oděvnictví. Především, pokud jsou v práci, odívají se zcela prostě kožemi nebo kožešinami, a ty jim vydrží na sedm let. Když vycházejí na ulici, navlékají se do pláště, aby jím zakryli onen hrubší oděv. Pláště mají po celém ostrově jedinou barvu, a to přirozenou barvu materiálu. Proto je u nich nejenom mnohem menší spotřeba vlněného sukna než kdekoli jinde, nýbrž také jeho výroba je mnohem méně nákladná. Plátno se vyrábí méně pracně, a tím je jeho užívání rozšířenější. Ale u plátna hledí se jen na bělostnost, u sukna jen na čistotu; jemnějšímu vlasu nepřikládají nějaké zvláštní hodnoty. Tím se stává, že všude jinde jedinému člověku nestačí čtyři až pět různobarevných vlněných šatů a stejný počet hedvábných, o něco zhýčkanějším

lidem ani deset, naproti tomu v Utopii se každý spokojí jediným rouchem, povětšině na dobu dvou let. Pochopitelně nemá ani důvodu, aby si jich přál více, neboť kdyby je měl, nebyl by nijak chráněnější proti chladu a rovněž by se nezdál ani o chlup nastrojenější.

Poněvadž se tedy všichni věnují praktickým řemeslům a v nich vystačují s menším počtem výrobků, stává se ovšem, že při nadbytku zásob všech tovarů vodí někdy nesmírný zástup lidu na opravu veřejných silnic, jsou-li některé poškozeny opotřebováním, velmi často dokonce, protože se nenaskýtá potřeba ani takové nějaké práce, veřejnou vyhláškou snižují pracovní dobu.

Vůbec jejich úřady netrápí občany zbytečnou prací proti jejich vůli, protože jejich státní zřízení především sleduje ten jediný cíl, aby se stlačením fyzické služebnosti, pokud to připouští veřejný zájem, všem občanům dostávalo co nejvíce času pro svobodné vzdělávání ducha. Neboť v něm spočívá podle jejich přesvědčení životní štěstí."

O SPOLEČENSKÝCH VZTAZÍCH

„Ale již se zdá záhodné vyložit, jaké jsou vzájemné vztahy mezi občany, jak se lidé mezi sebou stýkají a v jaké podobě je u nich vše rozděleno.

Protože se obec skládá z rodin, začneme tedy s rodinou. Tu povětšině tvoří lidé zpříznění. Dívky sice, když dospějí, vdávají se a odcházejí do domova svých manželů. Avšak synové a potom i vnuci zůstávají v rodině a poslouchají nejstaršího z příbuzných. Je-li ten postižen stařeckou slabomyslností, nastupuje na jeho místo muž věkem nejbližší. Aby však obec příliš neprořídla nebo zase nemírně nezbytněla, je stanoveno, že žádná rodina — a je jich v každé obci šest tisíc, nečítajíc v to ty, které bydlí na venkově — nesmí mít méně dospělých členů než deset a více než šestnáct (počet nedospělých se totiž nedá předem omezovat). Tato míra se snadno dá zachovat tím, že jsou dospělí lidé z početnějších rodin přepsáním převáděni do rodin méně početných.

Jestliže však někdy počet lidí v celé obci překročí náležitou

míru, nahrazují odtud Utopijští nedostatek dorostu v některém jiném ze svých měst.

Přesáhne-li náhodou přírůstek obyvatelstva na celém ostrově stanovenou mez, pak odepíší z každého města příslušný počet občanů a vyšlou je jako osadníky na nejbližší pevninu do kterékoholi kraje, kde domorodcům zbývá hojně neobdělané půdy. Takovouto osadu zřizují podle svých vlastních zákonů, přiberou však do ní tamní domorodce, chtějí-li s nimi žít společně. Setkají-li se se souhlasem, snadno s nimi splývají v jediné životní společenství s týmiž mravy, a to k dobru obou národů; svou civilizací totiž způsobí, že země, která se předtím zdála skoupá a neúrodná pro jeden národ, stane se bohatě postačující pro oba. Odmítají-li domorodci žít podle utopijských zákonů, vyženou je z toho území a sami se o ně rozdělí. Narazí-li osadníci na branný odpor, utkávají se válkou. Pokládají to totiž za zcela spravedlivý důvod k válce, jestliže některý národ takové půdy sice sám neužívá a vlastní ji jako prázdnou a neobdělanou, avšak nechce dopřát jí užívat a ji vlastnit jiným, kteří se z ní mají podle příkazu přírody živit.

Zmenší-li nějaká pohroma některé z jejich měst tou měrou, že se úbytek nedá nahradit z jiných částí ostrova (má-li být každému městu uchována náležitá míra obyvatelstva), což se prý, pokud paměť sahá, přihodilo jenom dvakrát jako následek řádění moru, doplňují je návratem občanů z osady. Raději totiž dopouštějí, aby zahynuly osady, než aby se zmenšilo některé z měst ostrova.

Ale vraťme se k soužití občanů. Nejstarší člen, jak jsem řekl, stojí v čele rodiny; službou jsou povinny manželky manželům, děti rodičům a všeobecně mladší starším.

Celá obec se dělí ve čtyři stejné části. Ve středu každé čtvrti je tržiště všech předmětů. Sem jsou do jistých domů sváženy plody práce každé rodiny a jednotlivé druhy jsou zvlášť rozděleny po stodolách. Odtud požaduje každý hospodář rodiny, co pro sebe nebo pro své lidi potřebuje, a o cokoli požádá, dostává bez peněz a vůbec zcela bez jakékoli náhrady. Proč by totiž mělo být cokoli odepřeno, když jednak všeho je více než dost, jednak není naprosto obavy, že by někdo chtěl žádat více, než potřebuje? Vždyť si ani nelze myslit, že by někdo žádal o zbytečnosti, když je přece přesvědčen, že mu nikdy nebude nic chybět. Věru chtivým a kořistnickým činí buď strach z nouze, to u všech živých tvorů, nebo, a to jenom u člověka, pýcha, která si pokládá za slávu předčit ostatní

zbytečnou okázalostí. Pro nepravost tohoto druhu není ve zřízení Utopijských vůbec místa.

K tržištím, o kterých jsem se zmínil, přistupují trhy potravinové, na něž se sváží nejenom zelenina, ovoce a chléb, nýbrž kromě toho i ryby a maso. Mají je mimo město na vhodných místech, aby mohli vodním proudem vymýt od uschlé krve a trusu dobytčata, zabitá a očištěná rukama otroků. Neboť jednak nepřipouštějí, aby si občané navykli řeznickému zabíjení zvířat, protože soudí, že se častější praxí ponenáhlu otupuje lidskost, nejvlídnější to cit naší přirozenosti,[86] jednak nedovolují, aby se do města přinášelo cokoli špinavého a nečistého, jehož rozkladem by se mohl zkazit vzduch a zavléci sem nemoc.

Kromě toho má každá městská čtvrť jakési prostorné společenské síně, postavené ve stejných vzdálenostech od sebe, z nichž každá je opatřena svým jménem. Ty jsou sídlem syfograntů. Ke každé z nich přísluší třicet rodin, z každé strany patnáct, které sem docházejí se stravovat. Špižírníci každé takové síně se dostavují v určitou hodinu na tržiště; tam sdělí počet svých strávníků a žádají pro ně pokrm.

Ale především se bere zřetel na nemocné, o něž se pečuje ve veřejných špitálech. V obvodu města mají totiž čtyři špitály, v malé vzdálenosti mimo hradby; a to tak rozsáhlé, že by se mohly přirovnat ke stejnému počtu městeček. Zařídili to tak ze dvou důvodů: jednak, aby se tam vešel jakkoli veliký počet nemocných bez stísnění, a tudíž bez nepohodlí, jednak aby ti, kdož jsou postiženi takovou nemocí, jejíž nákaza se plížívá od jednoho k druhému, mohli být umístěni poněkud dále stranou od styku s jinými lidmi. Tyto špitály jsou tak zřízeny a vybaveny vším, co může přispět ke zdraví, dále tak laskavým a pečlivým ošetřováním a tak ustavičnou přítomností nejzkušenějších lékařů, že ačkoli tam není nikdo posílán proti své vůli, přece není v celém městě téměř nikoho, aby si v nemoci nepřál raději ležet tam než ve svém domě.

Když dostane špižírník nemocných potřebné potraviny podle lékařského předpisu, potom se vše nejlepší rozdělí mezi jednotlivé společenské síně úměrně podle počtu strávníků v každé z nich. Přednostní zřetel se bere jen na vladaře, biskupa a tranibory, rovněž na vyslance a na všechny cizince, jsou-li jací — bývá jich málo a ještě jen zřídkakdy, ale i pro ně, když jsou přítomni, jsou připraveny určité a plně vybavené domovy.

Do připomenutých společenských síní se schází celá syfograncie k obědu i k večeři ve stanovenou dobu, nadto vždy ohlašovanou zvukem kovové trubky, s výjimkou těch, kteří leží ve špitálech nebo doma. Jinak Utopijští nikomu nezakazují ucházet se na tržišti, jakmile jsou vyřízeny požadavky společenských síní, o potraviny, jež by si odnesl domů. Vědí totiž, že nikdo to jen tak bezdůvodně neučiní, neboť i když není nikomu zakázáno stravovat se doma,[87] přece nikdo to rád nečiní, protože by se to nepokládalo za čestné a zároveň by bylo pošetilé podstupovat námahu přípravy chatrnějšího oběda, když je možnost jíst skvěle a bohatě v síni tak blízké.

V té společenské síni všechny úkony spojené s trochu větší špínou nebo námahou vykonávají otroci; avšak úkol vařit, připravovat pokrmy a konečně vystrojit hostinu připadá jenom ženám z každé rodiny, které se v tom ovšem střídají.

Zasedá se u tří nebo více stolů, podle počtu strávníků. Muži mají místo u stěny, ženy na vnější straně, aby mohly, přihodí-li se jim nečekaně něco zlého, což se někdy stává těhotným, bez porušení řady povstat a odebrat se ke kojícím ženám. Ty sedí s kojenci odděleně ve zvláštním večeřadle k tomu určeném, které je vždy vytopeno a opatřeno čistou vodou a rovněž i kolébkami, aby mohly matky děťátka uložit, podle libosti u ohně rozbalit z povijanů a osvěžit je volností i hrou. Každá žena kojí svého potomečka, ledaže jí v tom zabrání smrt nebo nemoc. Přihodí-li se to, ženy syfograntů rychle hledají kojnou. A není to nesnadné, neboť ženy, které to mohou zastat, nevěnují se žádné službě raději, protože jednak všichni takové milosrdenství provázejí chválou,[88] jednak dítě, takto odkojené, uznává kojnou za svou matku.

V síni kojících žen sedají všecky děti, které nedosáhly prvního pětiletí. Ostatní nedospělí — mezi ně počítají mládež obojího pohlaví až do let, kdy se může ženit nebo vdávat — buďto posluhují u stolů, anebo, dokud toho pro útlý věk nejsou schopni, přece tu stojí, a to v naprostém tichu. Obojí pojídají to, co jim sedící podají, a nemají jiné zvláštní doby k jídlu.

Uprostřed prvního stolu — je to místo nejčestnější a lze odtud přehlédnout celou sešlost, protože ten stůl je umístěn napříč v nejvyšší části jídelny — zasedá syfogrant s manželkou. K nim se připojují dva z nejstarších; sedí totiž u každého stolu vždy čtyři osoby. Leží-li však v obvodu té syfograncie kostel, sedí se syfograntem kněz a jeho manželka tak, aby předsedali.

Po obou stranách jsou umístěni mladí, potom zase starci, a takovýmto způsobem jsou po celém domě vrstevníci pohromadě, zároveň však jsou promíšeni lidmi opačného stáří. Zařídili to prý tak proto, aby vážnost a ctihodnost starců udržovala na uzdě mladší od nešlechetné zvůle slov a posuňků, protože nic se nemůže u stolu dít ani říkat, aby to uniklo starcům, kteří z každé strany sousedí.

Chody jídel se nepředkládají od prvního místa pořadem, nýbrž nejprve se nosí právě nejlepší pokrmy všem starším na význačných místech; teprve potom se obsluhují rovnoměrně ostatní. Avšak starci podle svého rozhodování udílejí kolem sedícím ze svých znamenitých pochutin, jichž by nebylo takové množství, aby mohli být dostatečně poděleni všichni po celém domě. Tak se jednak starším osobám zachovává povinná úcta, jednak však stejných výhod se dostává všem.

Každý oběd a večeři zahajují nějakým mravoučným čtením,[89] ale stručným, aby se nezprotivilo. Nato podnětně přicházejí starší s řečmi počestnými, ne však chmurnými ani nevtipnými. Vůbec se nesnaží dlouhými výklady zaplňovat čas oběda, naopak, rádi si poslechnou také mládež: do té míry ji úmyslně podněcují, aby vyzkoušeli rozum a nadání jednoho každého, jak se projeví ve svobodném ovzduší hostiny. Obědy bývají kratičké,[90] večeře bohatější, protože po oněch následuje práce, po těchto spánek a noční odpočinek, o němž se domnívají, že účinně napomáhá zdravému zažívání. Žádné jídlo není bez hudby, rovněž na závěr nikdy nechybí dezert. Též zapalují kadidlové vůně, rozprašují voňavky a vůbec podnikají vše možné ke vzbuzení příjemné nálady u hodovníků. K této stránce mají sklon trochu až příliš vyvinutý, takže nepokládají za zakázánu rozkoš jakéhokoli druhu, jen když z ní nevyplyne nějaká nepohoda.

Tak se tedy stravují v městě. Na venkově však, protože jsou všichni vzdáleností od sebe příliš rozptýleni, jedí každý ve svém domě. Žádné rodině totiž nechybí zde nic k živobytí, vždyť právě od nich pochází souhrn všeho toho, čím se živí lidé městští."

O CESTOVÁNÍ UTOPIJSKÝCH

„Zatouží-li někteří buďto navštívit přátele bydlící v jiném městě, nebo i jen zhlédnout místo samo, snadno dosáhnou dovolení od svých syfograntů a traniborů, ledaže by se nějaká potřeba stavěla na překážku. Celá skupina současných poutníků je provázena vladařovým listem, v němž se jednak potvrzuje, že bylo dáno svolení k cestování, jednak se předpisuje den návratu. Poskytne se jim povoz se státním otrokem, který má řídit a opatrovat spřežení volků. Obyčejně však cestující, nemají-li mezi sebou ženy, vracejí povoz jako břemeno a přítěž. Ačkoli s sebou nic nenesou, přece jim po celé cestě nic nechybí; jsou totiž všude doma. Zdrží-li se v některém místě déle než den, provozuje tam každý své řemeslo a tamní příslušníci téhož cechu se jich ujímají s největší laskavostí.

Jestliže by se někdo o své újmě potuloval mimo své území a byl dopaden bez vladařova písemného povolení, je pokládán za zběha, vrácen a přísně potrestán. Toho, kdo by se o totéž pokusil znovu, stihne otroctví. Je-li někdo puzen touhou potloukat se po venkově náležejícím jeho obci, a má-li dovolení hospodářovo i souhlas manželčin, nebrání se mu v tom; ale ať přijde venku kamkoli, nedostane nikde jíst dříve, než splní dopolední pracovní úkol, nebo jak mnoho se tam před obědem obvykle dělá. Za takovýchto podmínek může jít kamkoli v území svého města. Bude totiž městu neméně užitečný, než kdyby byl v městě.

Již z toho vidíte, jak se v Utopii nepovoluje nikde zahálet a netrpí žádná záminka k nečinnosti. Není tu vináren, není pivnic, nikde nevěstince, žádná příležitost ke zkáze mravů, žádná místa k ukrývání nebo tajným schůzkám, nýbrž přítomná pohotovost očí všech lidí činí nezbytným věnovat se buď obvyklé práci, nebo jenom výjimečně čestné prázdni.[91]

Lidu takovéhoto způsobu života se nutně musí dostávat hojnosti všech potřeb, a protože se tento blahobyt rovnoměrně rozdělí na všechny, není divu, že nikdo nemůže být chuďasem nebo žebrákem.

V mentiranském[92] senátu, do kterého, jak jsem již pověděl, vysílají všechna města každoročně po třech zástupcích, vždycky se zjistí, čeho je v kterém městě nadbytek a zase co se kde vydařilo jenom skoupěji, a po tomto zjištění ihned přebytek

jednoho města nahradí nedostatek druhého. A činí tak zdarma, aniž oplátkou něco dostávají od těch, které obdarovávají, nýbrž za to, co ze svých věcí dají obyvatelům některého města, nic po nich nepožadujíce, dostávají od jiného města, kterému nijak nepřispěli, zase to, čeho sami mají nedostatek. Tak je celý ostrov jako jedna rodina.

Když mají sami o sebe dostatečně postaráno — a to podle jejich přesvědčení nenastává dříve, dokud nemají všeho na dva roky, z opatrnosti, jaký bude příští rok — pak ze svých přebytků vyvážejí do jiných krajin veliké množství obilí, medu, vlny, lnu, dříví, červců a nachovců k barvení látek, vosku, loje, kůže, nadto i živých zvířat. Z toho ze všeho sedminu věnují darem pro chudé obyvatele oné krajiny, kam vyvážejí, ostatek tam prodají za přiměřeně mírnou cenu. Z tohoto obchodu si zase přivážejí do vlasti nejenom ono zboží, kterého mají doma nedostatek — není to skoro nic jiného než železo —, nýbrž i mimo to velikou hojnost stříbra a zlata. A poněvadž to tak provozují již dlouhou dobu, nastřádali si všude v tomto směru větší bohatství, než bys byl ochoten věřit. Proto nyní jim pramálo na tom záleží, zda prodávají za hotové či na úvěr, a daleko největší část jmění mají uloženu v dlužních úpisech. Ale při jejich spisování v obvyklé listinné podobě nikdy nedbají záruky jednotlivců,[93] nýbrž jenom veřejné záruky obecní. Když nadejde den splatnosti, začne cizí město od soukromníků vymáhat úvěrné částky, ukládá je do obecní pokladny a užívá úroků z těchto peněz, dokud se o ně Utopijští nehlásí. A ti se ponejvíce nehlásí o ně nikdy, neboť nepokládají za spravedlivé něco, co pro ně vůbec nemá užitečné hodnoty, odnímat těm, kterým to dobře slouží. Jinak se o peníze hlásí teprve tehdy, je-li třeba, aby nějakou jejich část půjčili jinému národu, anebo musejí-li vést válku.

Pro tento jediný případ uchovávají také onen poklad, který mají doma, aby jim byl záštitou pro zahraniční ohrožení, nebo pro náhlé příhody, hlavně z toho důvodu, aby mohli za velmi slušnou mzdu najmout cizí žoldnéře; ty vystavují nebezpečí raději nežli své spoluobčany, dobře vědouce, že sami nepřátelé se velmi často dají koupit za velké peníze a za ně jsou svolni buď ke zradě, nebo k otevřenému boji mezi sebou.[94]

Proto uchovávají onen nedocenitelný poklad, ale nikoli jako poklad, nýbrž způsobem, který se věru stydím vám vypravovat, z obavy, že mé řeči nebudete věřit. A tato obava je tím oprávněnější, oč lépe sám o sobě vím, že kdybych to nebyl

na vlastní oči viděl, stěží bych se byl dal pohnout, abych to uvěřil někomu jinému, kdo by to vykládal.[95] Je totiž zjev téměř nutný, že posluchači mají tím větší nedůvěru, čím více jsou vypravovaná sdělení vzdálena jejich mravům. Avšak rozvážnému posuzovateli snad bude méně nápadné, jestliže při tak silné odlišnosti ostatních jejich zřízení od našich je třeba i u stříbra a zlata vycházet z jejich celkového způsobu hodnocení nežli z našeho. Poněvadž totiž sami neužívají peněz, nýbrž vyhrazují si je jenom pro eventuální potřebu, která se právě tak může vyskytnout, jako vůbec nemusí nikdy nastat, není divu, že ke zlatu a ke stříbru, z nichž se vyrábějí peníze, mají jen takový poměr, že si jich u nich nikdo necení více, než odpovídá přirozené povaze těchto kovů. A v tomto směru musí každý uznat, že se tyto kovy ani zdaleka nevyrovnají železu, bez něhož by věru lidé nemohli žít o nic lépe než bez ohně a bez vody, kdežto zlatu a stříbru neudělila příroda žádnou možnost užití, abychom se bez něho snadno neobešli. Teprve lidská pošetilost přisoudila cenu něčemu, co se vyskýtá zřídka, kdežto příroda zcela naopak, jako nejshovívavější matka, umístila na dosah ruky právě nejlepší dary, jako vzduch, vodu, ba i zemi, zato věci nicotné a nemající přinést žádného prospěchu uklidila do hloubky co největší.

Proto kdyby se u Utopijských ukládaly tyto kovy do nějaké věže, mohl by se vladař a senát dostat do podezření, jak již bývají lidé pošetile horliví, že chtějí lid nějakým úskokem obelstít a sami z oněch kovů požívat nějaké výhody. Dále, kdyby z nich zpracovatelé kovů nadělali číše a jiné takové tepané předměty a kdyby se pak někdy vyskytla nutnost zase je roztavit a vynaložit na vojenský žold, soudí, že by se jen neradi loučili s tím, co by si již jednou byli oblíbili. Aby tomu předem zabránili, vymyslili si zvláštní způsob, který je stejně ve shodě s ostatními jejich zařízeními, jako je na míle vzdálen našich, kde se zlato tolik hodnotí a tak pečlivě ukládá, způsob naprosto neuvěřitelný, s výjimkou těch, kdož se s ním seznámili na místě. Kdežto totiž jedí a pijí jenom z nádobí hliněného nebo skleněného, sice velmi vkusně vyrobeného, ale zcela laciného, ze zlata a ze stříbra dávají zhotovovat — a to nejenom ve společných síních, nýbrž i v soukromých domech šmahem — nočníky a všechny nejšpinavější nádoby. Kromě toho z týchž kovů se u nich dělají řetězy a tlusté okovy, kterými spoutávají otroky. Konečně jestliže u nich někteří občané upadli v bezectí pro nějaký zločin, z uší takových lidí visí zlaté

náušnice, jejich prsty objímají zlaté prsteny, kolem šíje se vine zlatý řetěz, ba i zlatým kruhem je poutána jejich hlava. Tak se starají všemi prostředky o to, aby u nich bylo zlato i stříbro v potupném opovržení.[96] A tím se stává, že kdežto ostatní národy by si tyto kovy daly vyrvat jen s nemenší snad bolestí než vlastní útroby, u Utopijských, kdyby se někdy vyskytl požadavek vydat je všechny bez rozdílu, není nikoho, kdo by myslil, že utrpěl ztrátu jediného troníku.

Kromě toho sbírají na pobřeží perly, ba i najdou-li náhodou v některých skalách démanty a rubíny — úmyslně je totiž nevyhledávají —, vybrušují je a ozdobují jimi malá děťátka. Ta se v prvních letech nejútlejšího mládí takovýmito cetkami chlubí a pyšní, jakmile však jen trochu odrostou a uvědomí si, že tretek toho druhu užívají jenom děti, bez jakéhokoli vybízení rodičů, z vlastního smyslu pro stud je odkládají právě tak, jako naše děti, když dospívají, odvrhují ořechy, amulety a panenky.

Jak takovéto zařízení, od ostatních národů zcela rozdílné, má rovněž zcela rozdílný vliv na rozvoj cítění, to jsem si neobjasnil nikdy zřetelněji než při návštěvě vyslanců národa Anemóliů.[97] Ti se dostavili do Amaurota v době mého tamního pobytu, a poněvadž přicházeli vyjednávat o důležitých záležitostech, shromáždila se tam ještě před jejich příchodem ona trojčlenná poselstva občanů z každého města.

Všichni vyslanci sousedních kmenů, kteří tam někdy dříve přistali a dobře znajíce mravy Utopijských věděli, že u nich nákladný oděv není v nijaké cti, že hedvábný šat je pro posměch a zlato se dokonce pokládá za ostudné, obvykle se dostavovali v ústroji co nejskromnějším. Ale Anemóliové, protože bydleli poněkud dále a měli s Utopijskými méně styků, když uslyšeli, že na ostrově mají všichni stejný kroj, a to ještě hrubě jednoduchý, byli přesvědčeni, že nemají, čeho neužívali, a sami jsouce spíše pyšní než moudří, rozhodli se, že úpravností výstroje budou představovat takřka bohy a že leskem svého nádherného šatu oslní oči ubohých Utopijských. A tak vkročili tři vyslanci se stovkou panošů, všichni v oděvech pestrých barev, namnoze hedvábných, vyslanci sami — doma totiž náleželi ke šlechtě — v hávu zlatém, s velikými zlatými řetězy a náušnicemi, mimo to se zlatými prsteny na rukou a ještě v kloboucích posetých zlatými prýmky, z nichž zářily perly a drahé kameny, vůbec ozdobeni vším tím, co bylo u Utopijských buď trestem otroků, nebo ostudou lidí bezectných,

anebo dětskými tretkami. Stálo za to vidět, jak pyšně zvedali hřebínky, když porovnávali svou výstroj s oděvem Utopijských — jejich lid se totiž nahrnul do ulic. Z druhé strany neméně rozkošné bylo pozorovat, jak velice se zklamali v své naději a v očekávání a jak daleko se octli od té úcty, které chtěli dosáhnout. Vždyť očím Utopijských — všech, s výjimkou jenom několika jednotlivců, kteří z nějakého vhodného důvodu již dříve navštívili cizí národy — zdála se celá ta skvělá nádhera ostudnou a uctivě pozdravujíce právě nejnižší sluhy jako pány, nechali vyslance samotné přejít vůbec bez jakéhokoli projevu úcty, protože je podle zlatých řetězů pokládali za otroky. Ba byl bys mohl také spatřit, jak děti, které již odhodily drahé kameny a perly, nyní, když je spatřily připevněné na kloboucích vyslanců, šťouchaly matku do boku a volaly k ní: ‚Hle, máti, takový veliký klacek a ještě má perly a kamínky, jako kdyby byl chlapeček!‘[98] Ale matka, i ona docela vážně: ‚Mlč, chlapče,‘ pravila, ‚je to snad nějaký šašek pánů vyslanců.‘ Jiní zase haněli ty zlaté řetězy; nejsou prý vůbec k potřebě, protože jsou tak tenké, že by je otrok snadno rozlomil, a tak volné, že kdyby se mu zachtělo, mohl by je setřást a kamkoli utéci svobodně a volně.

Když se tam však vyslanci již dva tři dny pozdrželi a když shledali, že je tam taková spousta zlata v naprosté nevážnosti a v nemenším opovržení, nežli jaké se u nich těší úctě, kromě toho, že na řetězy a pouta jediného uprchlého otroka bylo sneseno více zlata a stříbra, než zač stála celá výstroj jich tří, zastyděli se a se schlíplými křídly odložili všechnu tu strojenost, kterou se tak povýšeně vyšňořili. Hlavně však tak učinili, když důvěrnějšími hovory s Utopijskými poznali jejich mravy a názory.

Ti se totiž podivují, že vůbec může být na světě někdo, kdo by měl potěšení z pochybného[99] lesku nepatrného třpytivého kaménku, když přece může hledět na nějakou hvězdu a konečně na samo slunce, nebo že je někdo tak šílený a sám si připadá vznešenějším pro jemnější vlas sukna, když tu vlnu, ať sebejemnější, nosila předtím ovce, a přece nebyla po tu dobu ničím jiným než ovcí.

Rovněž se podivují, že zlato, svou přirozenou podstatou tak neužitečné, je nyní u všech národů tak vysoce ceněno, že člověk sám, jímž a pro něhož obdrželo takovou hodnotu, má mnohem menší cenu než samo zlato, ba dokonce že kterýkoli tupec, který nemá více vtipu nežli pařez a který je právě tak ničemný

jako hloupý, přece má v svých službách mnoho mužů moudrých i řádných jenom proto, že se mu dostalo veliké hromady zlaťáků.[100] Jestliže u takového člověka osud nebo nějaký zvrat zákonů, který sám neméně než osud zamíchává postavením a z nejvyššího činí nejnižším, pána promění v nejopovrženějšího darmošlapa z celé jeho čeledi, dojde ovšem zanedlouho k tomu, že takový člověk nastoupí do služby u svého sluhy jako přívěsek a přídavek peněz.

Ze všeho však nejvíce se podivují, zároveň s opovržením, šílenosti těch lidí, kteří oněm boháčům, kterým nejsou ani nic dlužni, ani ničím povinováni, jenom z toho důvodu, že jsou bohatí, prokazují pocty bezmála božské,[101] a kteří tak činí, ačkoli dobře vědí, jak jsou oni skrbliví a lakomí, takže mohou mít za více než jisté, že k nim za jejich života z tak ohromné hromady peněz nikdy nepřijde ani jediný penízek.

Takové i podobné názory si osvojili Utopijští dílem z výchovy, protože byli vychováni ve státě, jehož zřízení jsou co nejvíce vzdálena pošetilostí toho druhu, dílem z teoretického vzdělání. Neboť ačkoli je v každém městě jenom malý počet těch, kteří jsouce zproštěni ostatních prací, jsou určeni jenom pro studium, totiž ti, u kterých od dětství postihli výborné vlohy, znamenité nadání a příznivý sklon k svobodným uměním, přece se všem dětem dostává školního vzdělání a dobrá část národa, muži i ženy, po celý život v oněch hodinách, kdy jsou, jak jsme připomněli, prosti pracovních povinností, věnují se dalšímu vzdělání.

Jednotlivým naukám se učí v mateřštině. Ta je totiž stejně bohatá slovní zásobou jako příjemná na poslech, a není jazyka, který by byl věrnějším tlumočníkem lidského myšlení. Po celé velké ploše ostrova je jazyk všude týž, nehledíme-li k tomu, že má všude své kazy, v různých místech různé.

Ze všech oněch filozofů, jejichž jména jsou slavná v té části světa, která je nám známa, nepoznali do mého příchodu nikoho ani z doslechu. A přece v hudbě, logice, aritmetice a geometrii vynalezli skoro totéž, co oni naši staří učenci. Avšak jako se vyrovnají starým učencům téměř ve všem, tak zase zhola se nemohou srovnávat, pokud jde o nálezky nedávných logiků.[102] Vždyť nevynalezli ani jediného z oněch pravidel, která byla převtipně vymyšlena o restrikcích, amplifikacích a supposicích a kterým se v elementárním vyučování logiky u nás všude učí žáčci.[103] Dále tolik k tomu chybí, aby stačili vypátrat ‚druhé intence', že nikdo z nich nedokázal spatřit ani

‚člověka o sobě' neboli ‚člověka vůbec' s jeho rozsahem, jak víte, kolosálním a převyšujícím každého obra, přesto, že jsme jim ho přímo prstem ukazovali.[104]

Zato o oběhu hvězd a těles nebeských mají velmi dobré vědomosti. Ba umně vynalezli i přístroje rozmanitých podob, kterými velice přesně zachytili pohyby a polohy Slunce, Měsíce i ostatních souhvězdí, která lze spatřit na jejich horizontu. Avšak o přátelstvích a svárech oběžnic a vůbec o celé oné šalbě, kterak prorokovat budoucnost z hvězd, se jim ani nezdá.[105] Deště, větry a ostatní změny počasí dovedou předvídat podle jistých příznaků, které mají dlouhou praxí odpozorovány. Ale o příčinách všech těchto zjevů, o přílivu a odlivu i o slanosti mořské vody a vůbec o vzniku a povaze nebe i světa vykládají zčásti totéž, co naši staří filozofové, zčásti, jako jsou oni mezi sebou v rozepři, tak i tito, tím, že uvádějí nové důvody zjevů, od oněch ode všech se odlišují svými názory, a přece se mezi sebou vůbec nedovedou shodnout.

V onom oboru filozofie, který pojednává o mravech,[106] probírají se u nich tytéž otázky jako u nás: táží se, jaká jsou dobra duševní, tělesná i mimotná; dále zda jméno ‚dobra' přísluší všem těmto, či výhradně duševním darům; vedou rozpravy o ctnosti a rozkoši. Ale ze všech první a základní spor je o to, v čem, zda v jediném, či ve více věcech spočívá lidské štěstí. V tomto problému jsou, jak se zdá, více než je spravedlivo, nakloněni na stranu, která je stoupenkyní rozkoše, kterou vymezují buď celé lidské štěstí, nebo aspoň hlavní jeho část. Ba — a to budí ještě větší podiv — i od náboženství, které je vážné, přísné, takřka chmurné a stroze chladné, požadují, aby přispívalo k podpoře tohoto tak choulostivého názoru. Nikdy totiž nerokují o štěstí, aby s racionální filozofií nespojovali některé principy vzaté z náboženství, a soudí, že bez nich je rozum sám o sobě kusý a nedostačující k vypátrání pravého štěstí.

Ty principy jsou takovéto: duše lidská je nesmrtelná[107] a dobrodiním božím zrozená ke štěstí; našim ctnostem a dobrým činům jsou po skončení vezdejšího života určeny odměny, mrzkostem tresty. Třebaže jsou tato tvrzení vzata z oboru náboženství, přece myslí Utopijští, že lze rozumovou cestou dospět k nutnosti uvěřit v ně a přiznat jejich platnost. Bez jakéhokoli váhání se vyslovují v ten smysl, že kdyby byly ony zásady odklizeny, nikdo by nebyl tak pošetilý, aby nemyslil, že se smí všemi dovolenými i nedovolenými prostředky hnát za

rozkoší, jen když dá pozor, aby menší rozkoš nestála v cestě větší, a když nebude vyhledávat takovou, za kterou je vzájemnou oplátkou bolest.

Jít za drsnou a chmurnou ctností a chtít nejenom odehnat od sebe všechnu půvabnost života, nýbrž i dobrovolně trpět bolest, od níž bys nemohl očekávat žádného užitku — jakýpak totiž může být z toho užitek, jestliže po smrti nedojdeš ničeho, když tento život prožiješ vesměs nepůvabně, to jest uboze? — to pokládají za vrchol pošetilosti.

Ovšem nemyslí Utopijští, že v každé rozkoši spočívá štěstí, nýbrž jen v rozkoši dobré a počestné. K ní je totiž podle jejich přesvědčení jakožto k nejvyššímu dobru puzena naše přirozenost samou ctností, v které stoupenci opačného názoru[108] shledávají výhradně podstatu štěstí. Utopijští totiž vymezují ctnost takto: žít podle přírody — k tomu nás totiž určil bůh —, ale jít za takovým vedením přírody, které vesměs ve vyhledávání a odmítání věcí poslouchá rozumu. Dále rozum podněcuje lidi ze všeho především k lásce a úctě vůči božské velebnosti, jíž vděčíme i za to, že jsme, i že můžeme být účastni štěstí; za druhé nás napomíná a povzbuzuje rozum, abychom vedli život, pokud lze, co nejméně strastný a co nejradostnější a abychom ve jménu společenství stejné přirozenosti dopomáhali všem ostatním k dosažení téhož cíle. Nikdy totiž nebyl nikdo tak chmurným a strohým nohsledem ctnosti a nenávistným odpůrcem rozkoše, aby ukládaje ti námahy, bdění a strádání, zároveň ti nepřikazoval ze všech sil zmirňovat bídu a škody druhých a aby ve jménu lidskosti nepokládal za hodné chvály, je-li člověk člověku záchranou a útěchou.

Jestliže je v nejvyšším stupni lidské — a nad lidskost není ctnosti pro člověka příznačnější — mírnit potíže druhých a odstraňováním smutku vracet život příjemnosti, to jest rozkoši, proč by přirozenost nepobízela jednoho každého, aby i sám sobě prokazoval totéž?[109] Neboť buďto příjemný život, to jest naplněný rozkošemi, je špatný — v tom případě nejenom nesmíš k němu nikomu dopomáhat, nýbrž musíš jej všem ze všech sil odnímat jakožto život škodlivý a smrtonosný; anebo jestliže nejenom smíš, nýbrž přímo jsi povinen jiným jej připravovat jakožto život dobrý, proč ne v první řadě sobě samému, když je slušno, abys k sobě byl neméně vlídný než k jiným? Táž příroda totiž, která tě vybízí, abys byl dobrý k jiným, nenařizuje přece zase tobě, abys byl vůči sobě ukrutný a nelaskavý.

Tedy sama příroda nám předpisuje život příjemný, říkají Utopijští, to jest rozkoš, jakožto konečný cíl všeho lidského počínání, a život podle jejich předpisů ztotožňují s ctností. Když však příroda vybízí lidi, aby se navzájem podporovali ve snaze o dosažení veselejšího života — a zajisté to činí právem, protože nikdo není tak povýšen nad obecný osud lidského pokolení, aby byl výlučným předmětem péče přírody, která přeje stejně všem, jimž udělila společnou účast na témž tvaru —, zároveň ti zajisté přikazuje znovu a znovu se mít na pozoru, abys nesloužil svým výhodám tak, že bys jiným připravoval nevýhody. Proto soudí, že je třeba zachovávat nejenom smlouvy uzavřené mezi soukromníky, nýbrž i státní zákony, které buď spravedlivě vyhlásil dobrý vladař, anebo obecným souhlasem schválil lid, neomezený ani samovládou, ani lstí v rozdílení životních výhod, to jest látky k rozkoši. Bez úhony těchto zákonů hledět si vlastního prospěchu pokládá se za rozvážné, hledět si obecného prospěchu za vlastenecké. Avšak chtít jinému urvat rozkoš, jen když dosáhneš své, to je vskutku bezpráví.

Naproti tomu sám si odepřít něco, abys to přidal jiným, to je teprve vlastní úkol lidskosti a dobrotivosti. Ostatně takovéto počínání nikdy neodnímá tolik výhod, kolik jich vrací. Neboť jednak získává náhradu vzájemností dobrodiní, jednak samo vědomí dobrého skutku a vzpomínka na lásku a vděčnost těch, kterým dobrodiní prokážeš, přináší více duševní rozkoše, než by obsahovala ona tělesná rozkoš, které ses zřekl.

Konečně — a o tom snadno přesvědčí náboženství duši, která ochotně souhlasí — za krátkou a nepatrnou rozkoš poskytne náhradou bůh radost nesmírnou a nikdy nehynoucí.

A tak bedlivě probravše a uváživše celou věc, Utopijští tímto způsobem soudí, že všechny naše činy a mezi nimi i ctnosti samy směřují nakonec, jakožto k svému cíli, k rozkoši a ke štěstí.

Rozkoší nazývají každý tělesný nebo duševní pohyb nebo stav, ve kterém je radostno setrvávat za vedení přírody. Vůdčí úlohu přírody nepřidávají do výměru bezdůvodně. Neboť jako nejenom smysly, nýbrž i správný rozum vyhledává vše, co je přirozeně příjemné, k čemu se nesměřuje bezprávím, pro co se neztrácí nic jiného ještě příjemnějšího a po čem nenásleduje trud, tak zase o všech sladkostech, které si proti přirozenosti vymýšlejí lidé zhola nicotným souhlasem, jako by na nich bylo, aby směli zaměňovat právě tak věci jako i jejich ná-

zvy, o tom o všem prohlašují, že to nejenom nijak nepřispívá ke štěstí, nýbrž dokonce i neobyčejně škodí, a to zvláště tím, že takové mylné představy u těch, u nichž se usadily, předem veskrze zabírají celého ducha nesprávným ponětím o rozkoši a nedovolují, aby tu bylo kousek místa pro potěšení pravá a neporušená.

Je totiž přemnoho toho, co sice v své přirozené povaze nemá vůbec nijakého půvabu, ba většinou naopak velmi mnoho trpkosti, co je však zvráceným lákadlem neušlechtilých vášní nejenom pokládáno za vrcholné rozkoše, nýbrž i počítáno k předním důvodům, proč žít.

Mezi stoupence takové nepravé rozkoše řadí Utopijští i ty, které jsem již dříve připomněl, kteří si totiž sami sobě připadají tím lepšími, čím lepší mají kabát. Ale takoví lidé se dopouštějí v jediné věci hned dvou omylů. Neboť chybují i tím, že svůj kabát pokládají za lepší, i tím, že také sebe samy. Vždyť hledíme-li k praktické hodnotě šatu, pročpak by mělo mít sukno s jemnějším vlasem přednost před hrubším? Ale oni lidé, jako by vynikali přirozenou, nikoli smyšlenou kvalitou, čepýří své hřebínky a věří, že i jim proto nemálo přibývá na ceně; proto jakoby plným právem vymáhají pro uhlazenější kabát poctu, v jakou by se neodvážili doufat, kdyby byli oděni chatrněji, a durdí se, přejde-li je někdo bez povšimnutí.

A což sklízet prázdné a zhola neprospěšné pocty, není-li i to příznakem téže nevědomosti? Vždyť jakoupak to přináší přirozenou a opravdovou rozkoš, obnažuje-li druhý před tebou hlavu nebo pokleká na kolena? Vyléčí to snad bolest v *tvých* kolenou? Nebo uleví to třeštění *tvé* hlavy? V této vymyšlené představě nepravé rozkoše si libují a lichotí si, že se jim podařilo narodit se z takových předků, jejichž dlouhá řada byla pokládána za bohaté statkáře — šlechta totiž nyní není nic jiného—, a sami sobě nepřipadají ani o chlup méně urozenými, i když jim z těch statků předkové nic nezanechali, anebo když sami dědictví promrhali.

K nim počítají také ty, kteří mají zálibu v drahých kamenech a kaméncích, jak jsem již připomněl, a kteří si připadají, jako by se nějak stali bohy, získají-li někdy nějaký znamenitý kámen, obzvláště je-li toho druhu, který je v příslušném čase u příslušných lidí nejvíce ceněn — nejsou totiž u všech lidí a v každé době oceňovány tytéž druhy.[110] A kupují jen kameny holé, nezapuštěné do zlata, a to ještě jen tehdy, složí-li prodávající přísahu i záruku, že je kámen pravý — tak jsou starostlivi, aby jejich zrak neošálil padělaný místo pravého. Budeš-li se ty naň dívat, proč bys měl méně potěšení z kamene umělého, který tvé oko od pravého nerozezná? Ostatně mají mít, věru, pro tebe oba dva stejnou hodnotu, právě tak jako pro slepce!

A dále. Cožpak ti, kteří hlídají nadbytečné bohatství tak, že nemají potěšení z užitku své hromádky, nýbrž z pouhého pohledu na ni, pociťují rozkoš opravdovou, či spíše se dávají jenom šálit rozkoší klamnou? Anebo zase ti, kteří z opačné zrůdnosti ukrývají zlato, kterého nikdy neužijí, ba snad ani již nikdy neuvidí, a kteří ve strachu, aby o ně nepřišli, již o ně přicházejí? Vždyť je to snad něco jiného než ztráta, odnímat něco z užívání svého i bezmála z užívání celého lidstva a vracet to zemi? A přece takový člověk, jako by již ukrytím pokladu nabyl duševního klidu, radostí křepčí. Kdyby mu ho však někdo ukradl a on za deset let zemřel, aniž se o krádeži dozvěděl, co na tom záleželo, zda byl poklad ukraden či uschován v onom desítiletí, o které přežil krádež peněz?[111] Zajisté v obou případech se mu vrátilo stejně málo užitku.

K takovým, tak pošetilým radostem řadí Utopijští také hráče v kostky, o jejichž bláznovství vědí jen z doslechu, nikoli z vlastní zkušenosti, mimo to také lovce zvěře a ptáčníky. Neboť jaká je v tom rozkoš, říkají, vrhat kostky na hrací desku, když jsi to učinil již tolikrát, že i kdyby v tom byla nějaká rozkoš, mohlo by příliš častým opakováním vzniknout znechucení?

Anebo jaký může být půvab a ne spíše omrzelost, poslouchat, jak štěkají a vyjí psi? Anebo je v tom nějaký zvýšený pocit rozkoše, honí-li pes zajíce, než když pes psa? Vždyť je-li to běh, co tě baví, jde o totéž v obou případech; běží se tam i zde. Pakli tě však zaujala naděje na krev a dychtivě čekáš, jak bude před tvýma očima oběť rozsápána, mělo by to spíše vzbudit útrpný soucit, dívat se na to, jak je zajíček roztrhán od psa, slabý od silnějšího, utíkavec a bázlivec od divocha, konečně nevinný tvor od krutého!

A tak Utopijští všechno takovéto lovení zvěře, jakožto věc nehodnou svobodných občanů,[112] vyhradili řezníkům, a řezničinu u nich vykonávají, jak jsme již svrchu řekli, jenom otroci. Pokládají totiž lov za nejnižší součást řezničiny; ostatní její části jsou užitečnější i počestnější, protože mnohem více ochraňují zvířata a zabíjejí je toliko z nutnosti, kdežto lovec vyhledává jenom rozkoš ze zabíjení a rozsápávání ubohého zvířátka. A o takovéto choutce, dívat se na smrt, i když jde jenom o zvěř, soudí, že buď pramení z citu ukrutného srdce, anebo

že vytrvalé opakování tak divoké rozkoše nakonec vyústí v ukrutnost povahy.

Tedy o těchto a všech takových zálibách — je jich totiž nesmírně mnoho —, ačkoli je lidé obecně pokládají za rozkoše, soudí Utopijští naopak, že s pravou rozkoší nemají co činit, ježto od přirozenosti v nich není nic půvabného. Pro to ještě, že obecně takové záliby příjemně vzrušují smysly — a v tom se shledává činnost rozkoše —, nijak nejsou ochotni ustoupit od svého přesvědčení. Pravou příčinou totiž není přirozená povaha věci samé, nýbrž zvrácený lidský návyk, a jeho pochybenou zásluhou se stává, že si lidé oblibují věci trpké místo sladkých, právě tak, jako těhotné ženy pokládají svou pokaženou chutí smůlu a lůj za sladší než med. A přece ničí úsudek, ať již zkažený chorobou nebo zlozvykem, nemůže změnit přirozenou podstatu věcí. A platí-li to o všem jiném, platí to i o rozkoši.

Mezi těmi rozkošemi, které uznávají za pravé, rozlišují rozmanité druhy: jedny přičítají duši, druhé tělu.

Duši přiznávají rozum a ono sladké potěšení, které se rodí z pozorování přírody. K tomu přidávají půvabnost vzpomínky na život dobře prožitý a nepochybnou naději v budoucí dobro.

Tělesnou rozkoš dělí ve dva druhy.

První z nich je ta, která naplňuje smysly zřetelnou příjemností. To se děje jednak obnovováním těch látek, které strávil žár nám vrozený — taková rozkoš je působena jídlem a pitím —, jednak tím, že z těla odcházejí látky, kterými překypuje — rozkoš tohoto druhu vzniká, jestliže se očišťují útroby od kalu, jestliže se plodí děti nebo jestliže se svrbění některé části těla zmírňuje třením nebo drbáním. Někdy však vzniká rozkoš, aniž se našim údům vrací to, čeho postrádají, nebo odnímá to, co jim v nadbytku překáží, nýbrž rozkoš, která přece naše smysly jakousi skrytou silou, ale přitom význačným hnutím šimrá, jim lichotí a na sebe upozorňuje. Taková rozkoš vzniká z hudby.

Druhý druh tělesné rozkoše spočívá podle jejich názoru v klidném a vyrovnaném stavu tělesném. Míní tím zajisté pocit zdraví u každého jednotlivce, nerušeného žádným zlem. Takovýto pocit zdraví, neohrožuje-li jej nijaká bolest, je sám o sobě příjemný, i když není uváděn do pohybu žádnou rozkoší přibranou z vnějšku. Třebaže je totiž méně nápadný a méně znatelný, nežli ona vzdutá chtivost jídla a pití, nicméně jej

přece prohlašují mnozí za největší rozkoš. Té přiznávají téměř všichni Utopijští velikost i povahu takřka základu všech ostatních, protože ona jediná vytváří mírnou a žádoucí životní pohodu, a kdyby byla odklizena, nebylo by tu vůbec nikde místa pro žádnou rozkoš jinou. Být však jenom bez bolesti, aniž je přítomen pocit zdraví, to nazývají strnulostí, nikoli rozkoší.

Již dávno bylo u nich zavrženo učení těch, kteří stálý a klidný pocit zdraví — i tato otázka byla tam totiž důkladně rozbírána — odmítali uznávat za rozkoš proto, že prý jeho přítomnost může být vyciťována jenom z nějakého vnějšího popudu. Ale naproti tomu se nyní téměř všichni shodují v tom, že v pocitu zdraví je rozkoš prvého řádu. Vždyť, odůvodňují, je-li v nemoci bolest, která je právě tak nesmiřitelnou nepřítelkyní rozkoše, jako je nemoc protichůdkyní zdraví, proč by zase naopak neměla být v klidu zdraví rozkoš? Soudí, že přitom vůbec nezáleží na tom, zda nemoc je bolest, či zda bolest je obsažena v nemoci — ať tak či onak, vyřídí se tím pramálo. Ať totiž již pocit zdraví je rozkoš, či jenom nezbytně vytváří rozkoš, jako se žár rodí z ohně, nepochybným výsledkem v obou případech je, že lidem, kteří mají pevný pocit zdraví, nemůže chybět rozkoš. Kromě toho dokládají: když se živíme, co je to jiného, než že zdraví, které se začínalo oslabovat, svádí boj s hladem, berouc si za spolubojovníka pokrm? A když se tu ponenáhlu vzmáhá onen postup k obvyklé svěžesti, dává podnět ke vzniku rozkoše, jíž se tolik osvěžujeme. Raduje-li se tedy zdraví při takovém utkání, nebude se snad veselit po dosažení vítězství? Či po skončeném šťastném dosažení původní síly, o které mu v celém tom utkání výhradně šlo, hned ustrne a nebude se hlásit k svým dobrům a je přijímat s otevřenou náručí? Co se pak týče onoho tvrzení, že pocit zdraví není znatelný, to pokládají za naprosto nepravdivé. Kterýpak člověk v bdělém stavu necítí, že je zdráv? Leda ten, kdo zdráv není. Nebo kohopak svírá taková strnulost nebo ospalost, aby nepřiznal, že mu je pocit zdraví příjemný a potěšlivý? A co jiného je potěšení, nežli jiné jméno rozkoše?

Na předním místě vyhledávají Utopijští rozkoše duševní. Je pokládají totiž za hlavní a první ze všech. Největší jejich část, jak soudí, pochází od vykonávání ctností a od vlastního vědomí, že žijeme dobře. Z oněch rozkoší, ke kterým dává podnět tělo, kladou nejvýše pocit zdraví. Příjemný pocit z jídla a pití, jakož i veškeré potěšení, které má stejné odůvodnění,

jsou sice podle jejich soudu žádoucí, ale jen kvůli zdraví. Nejsou totiž příjemné samy o sobě, nýbrž jenom pokud vzdorují tajně se plížící nemoci. Proto jako má moudrý člověk raději prosbami odvracet nemoci než si přát léku, a spíše zahánět bolesti než přibírat tišící prostředky, tak bude pro něho lépe také nepotřebovat tohoto druhu rozkoší, nežli se jimi utišovat. Pokládá-li se někdo za blaženého pro takovéto rozkoše, musí nezbytně přiznat, že bude teprve tehdy nejšťastnější, dostane-li se mu takového života, aby jej mohl strávit v trvalém hladu a jedení, žízni a pití, svrbění a tření i drbání. Kdo by však neviděl, že by to byl život nejen hnusný, ale i ubohý? Tyto rozkoše jsou zajisté ze všech na nejnižším stupni jakožto nejnečistší. Nikdy se totiž nedostavují, aniž jsou doprovázeny protikladnými bolestmi. S rozkoší z jedení je nerozlučně spojen hlad, a to ještě za podmínek nedosti rovných. Bolest je totiž prudčí i delší, neboť se rodí ještě před rozkoší a uhasíná teprve zároveň se zmíráním rozkoše. Proto nepřikládají Utopijští takovýmto rozkoším veliké ceny, s výjimkou těch, které si vyžaduje nutnost. Ale i z nich se těší a vděčně uznávají shovívavost matky přírody, která dokonce velmi lichotivou půvabností láká k tomu, co je třeba tak vytrvale činit v zájmu nutnosti. Vždyť jak chmurný by to byl život, kdybychom i tyto chorobné stavy hladu a žízně museli zahánět jedy a trpkými léky tak, jako ostatní neduhy, které nás navštěvují vzácněji!

Zato rádi si váží krásy, síly a čilosti jakožto vlastních a příjemných darů přírody. Ba i ty rozkoše, které k nám pronikají ušima, očima a nozdrami, a jež příroda udělila člověku jako vlastní a obzvláštní přednosti — žádný jiný totiž druh živočichů ani nevzhlíží na řád a krásu světa, ani nevnímá půvab vůní, leda k rozpoznání potravy, ani nerozeznává harmonických a disharmonických intervalů zvukových —, i tyto rozkoše, opakuji, vyhledávají jakožto příjemné koření života.

Při všech si však ukládají to omezení, aby menší rozkoš nebránila větší a aby se nikdy z rozkoše nerodila bolest, což podle jejich názoru nezbytně nastává, jde-li o rozkoš nepočestnou.

Naproti tomu zcela odmítají opovrhovat půvabem krásy, neudržovat tělesnou sílu, měnit čilost v lenivost, vyčerpávat tělo posty, dopouštět se křivdy na zdraví a zamítat ostatní lichotivé dary přírody — výjimku připouštějí jenom, nedbá-li

někdo těchto svých výhod tehdy, když se horlivěji stará o výhody jiných nebo celého státu a může za tu námahu odplatou očekávat větší rozkoš od boha —, dále pak k ničímu prospěchu se umrtvovat pro prázdný stín ctnosti, anebo aby mohl méně obtížně snášet pohromy, které se popřípadě vůbec nedostaví. Toto vše pokládají za nejvyšší zpozdilost a za známku ducha jak k sobě samému ukrutného, tak vysoce nevděčného k přírodě, jejíchž všech dobrodiní se takový člověk vzdává, jako by jí nechtěl být za nic povinován.[113]

Takový je jejich názor o ctnosti a o rozkoši. Nad něj nelze prý, podle jejich mínění, vypátrat lidským rozumem názor pravdivější, ledaže by člověku vnuklo něco posvátnějšího náboženství seslané z nebes. Zda v tom soudí správně či nikoli, nemůžeme rozbírat pro krátkost času, a také toho není třeba, protože jsme na sebe vzali úkol jen popsat jejich zřízení, nikoli ho hájit.

Ale ať je to s jejich zásadami jakkoli, o tom jsem zajisté pevně přesvědčen, že nikde není ani národa znamenitějšího, ani státu šťastnějšího.

Tělesně jsou Utopijští čilí a svěží a mají více sil, než by napovídala jejich postava, byť nikoli neurostlá. Ačkoli nemají půdu všude úrodnou ani povětří příliš zdravé, obrňují se proti povětrnosti umírněnou stravou a o půdu pečují svou přičinlivostí tou měrou, že nikde na světě není hojnější výtěžek plodin i živočišstva, ani nemají nikde lidé těla životnější a podrobená menšímu počtu chorob.

A tak tam můžeš spatřit, jak jsou nejenom bedlivě obstarány práce, které obecně dělají rolníci, aby svou dovedností a pílí přispěli půdě od přírody poněkud skoupé, nýbrž i jak rukama lidu je tuhle dokořán vykácen les, onde zase nově vysázen. V té věci se u nich přihlíželo nikoli k hojnosti, nýbrž i k dopravním zřetelům, aby bylo dříví co možná blízko u moře, nebo u řek, nebo u samých měst; neboť s menší námahou přivážejí po souši do větší vzdálenosti plodiny, než by tak činili s dřívím.

Lidé jsou vlídní, vtipní, přičinliví; rádi mají volno, dostatečně snášejí tělesné námahy, je-li jich třeba, ale jinak nijak jich nevyhledávají; v duchovědném studiu neznají únavy. Když se od nás něco dozvěděli o řeckém krásném i naukovém písemnictví[114] — z latinského nebylo kromě dějepisných a básnických prací nic, co by snad větší měrou schvalovali —, vymohli si s neobyčejným zájmem, aby se s ním směli v našem překladu

seznámit. Začali jsme jim předčítat, zprvu spíše jen proto, aby se nezdálo, že odmítáme takovou námahu, než že bychom byli doufali v nějaký užitek z toho. Jakmile jsme však maličko pokročili, způsobila jejich přičinlivost, že jsme hned v duchu předem ocenili, že naše snaha nebude vynaložena nadarmo. Začali totiž s takovou lehkostí napodobovat tvar písmen, tak pohotově vyslovovat celá slova, tak rychle si je osvojovat pamětí a tak věrně je překládat, že nám to připadalo jako zázrak. Ovšem většinou tu šlo o vzdělance nejvybranějšího nadání a zralého věku, kteří byli nejen sami od sebe rozníceni touhou po tomto učení, nýbrž nadto jim ten úkol byl přímo přikázán usnesením senátu.[115] A tak si za necelá tři léta osvojili plnou znalost řeckého slovníku a mohli číst dobré autory zcela hladce, ledaže se zaráželi nad místy již v textu porušenými.

Do řečtiny pronikli, jak se dohaduji, také proto zvlášť snadno, že jim je značně příbuzná. Vyslovuji totiž domněnku, že národ Utopijských vzal svůj původ od Řeků, protože jejich řeč, jinak takřka perská, uchovává některé stopy řečtiny ve jménech měst a v názvech úřadů.

Při své čtvrté cestě do Utopie naložil jsem na loď místo zboží pořádný náklad knih, protože jsem byl pevně rozhodnut, že se odtamtud nevrátím spíše nikdy než brzo. A tak ode mne mají Utopijští skoro všechna díla Platónova, četná Aristotelova, rovněž Theofrastovo dílo O rostlinách, pohříchu na četných místech porušené — když jsme se totiž plavili, padla kniha, poněkud méně dbale uložená, do rukou ocasaté opici a ta z ní v bujnosti a hravosti tu a tam vyrvala a roztrhala několik listů. Z mluvnických spisovatelů je u nich zastoupen jenom Laskaris.[116] Theodóra[117] jsem totiž s sebou nepřivezl, ani žádný slovník kromě Hésychiova a Dioskoridova. Knížky Plútarchovy mají ve veliké oblibě a také Lúkiános je zaujal svou vtipností a uhlazeností. Z básníků mají Aristofana, Homéra a Eurípida; dále Sofoklea, tištěného drobnými typy Aldovými;[118] z dějepisců Thúkýdida a Hérodota, též Hérodiana.[119]

Ba i z lékařství přivezl s sebou můj druh Tricius Apinatus[120] některá drobná dílka Hippokratova a Galénovu Mikrotechné.[121] Těchto knih si Utopijští velice váží. Ačkoli totiž potřebují lékařství snad ze všech národů nejméně, přece se nikde netěší tato věda větší úctě, snad právě proto, že její poznávání počítají k nejkrásnějším a nejužitečnějším oborům

filozofickým. A když se za vedení této filozofie ponořují do tajemství přírody, zdá se jim, že odtud nejenom vyciťují podivuhodnou rozkoš, ale vcházejí v nejvyšší přízeň u samého jejího původce a tvůrce. Jej si představují na způsob ostatních tvůrců a soudí o něm, že stroj tohoto světa vystavil na odiv člověku, jehož jediného učinil způsobilým chápat věc tak složitou, a že proto tím více miluje zvídavého a pečlivého pozorovatele a obdivovatele svého díla, nežli toho, kdo jde kolem tak mohutné a tolik podivuhodné podívané nevšímavě, v hloupé strnulosti a bez nejmenšího pohnutí, jako živočich neobdařený rozumem.

A tak mysl Utopijských, vycvičená písemnictvím, dovede se podivuhodně uplatnit při vynálezech v jednotlivých oborech dovedností, vynálezech, jejichž poslání je přinést něco užitečného ke zpříjemnění života. Ale za dvojí vynález, totiž knihtisk a výrobu papíru, vděčí nám. Přesněji vzato nikoli jenom nám, nýbrž ze značné části i sobě. Neboť když jsme jim ukazovali papírové knihy potištěné literkami Aldovými[122] a když jsme jim něco spíše jen vyprávěli než vysvětlovali o výrobě papíru a o tiskárenství — nikdo z nás se totiž dokonale nevyznal ani v tom, ani v onom —, oni se ihned velmi bystře věci dovtípili, a kdežto předtím psali jenom na kožích, korách a papyru, ihned se pokusili o výrobu papíru i o tisk. Z počátku se jim to valně nedařilo, ale častěji opakovanými pokusy za krátkou dobu ovládli obojí. Výsledek je ten, že kdyby měli dost rukopisů řeckých autorů, nemohl by u nich být nedostatek tištěných vydání. Pohříchu dosud nemají z autorů nic více, než jsem svrchu připomněl; ale to, co mají, rozšířili již v mnoha tisících výtiscích vlastního knihtisku.

Přijde-li tam někdo za pozorováním a svědčí-li v jeho prospěch nějaký dar význačného nadání anebo znalost mnoha zemí, získaná dlouhým cestováním — z tohoto druhého důvodu jim bylo milé i naše přistání —, přijmou takového návštěvníka s velkou příchylností; rádi totiž slyší, co se kde na světě děje. Ale z obchodních důvodů se k jejich ostrovu nepřistává tuze často. Co by sem také obchodníci dováželi, leda buď železo, nebo zlato a stříbro, které by každý raději chtěl od nich odvážet? Pokud pak jde o vývozní zboží, dávají Utopijští přednost tomu, aby je vyváželi sami, než aby si k nim pro ně cizinci jezdili. Činí tak proto, aby jednak získávali lepších zkušeností o kdekterém cizím národě, jednak aby neupadali v své námořnické dovednosti a znalosti."

„Jakožto otroků neužívají Utopijští ani válečných zajatců — s výjimkou těch, jež zajali ve válce, kterou oni sami vedli —, ani dětí otroků, ani konečně nikoho, kterého by si mohli koupit z otrocké služby u jiných národů, nýbrž jenom takových lidí, které zločin v Utopii spáchaný vyřadil ze svobodných občanů, anebo —a to je druh mnohem častější — kteří byli pro zločin, jehož se dopustili u cizích národů, odsouzeni k takovému trestu; takových totiž dovážejí mnoho, získávajíce je někdy za levný peníz, častěji i zdarma.

Otroky tohoto druhu nejenom nutí k ustavičné práci, nýbrž mají je také v okovech. Přitom se jejich vlastním otrokům dostává okovů krutějších; o nich totiž soudí, že jsou tím provinilejší a že si zasloužili tím horší odstrašující potrestání, protože se nedovedli zdržet zločinu přesto, že byli tak přeslavnou výchovou znamenitě vyzbrojeni k řádnému životu.

Do jiného druhu otroctví náleží, jestliže některý otrok cizího národa, pracovitý a chudý, dobrovolně dal přednost otrocké službě u Utopijských. S takovými nakládají čestně a s vlídností jenom o málo menší nežli s občany, ledaže se jim ukládá o něco více práce jakožto lidem na práci zvyklým. Chce-li někdo od nich odejít, což se neděje často, ani ho nezdržují proti jeho vůli, ani ho nepropouštějí s holýma rukama.

O nemocné, jak jsem řekl, pečují s velikou láskou a neopomíjejí ničeho, aby je navrátili zdraví, ať jde o vhodnou léčbu, či náležitou životosprávu. Utěšují i lidi nezhojitelně nemocné tím, že je navštěvují, s nimi rozprávějí a poskytují jim všemožná ulehčení. Jde-li však o nemoc nejenom nevyléčitelnou, ale i takovou, která chorého ustavičně mučí a týrá, tu ho kněží a úředníci vybízejí, když již vlastně přežívá svou smrt, bez schopnosti k životním úkonům, jiným jsa na obtíž a sobě samému břemenem, aby se rozhodl déle neživit morovou nákazu a neváhal zemřít, poněvadž mu je život jenom mučivou útrapou; naopak, aby se tohoto trpkého života, jakožto žaláře a mučidla, s dobrou nadějí buď sám zbavil, anebo se ho dal od jiných se svým souhlasem zbavit; protože smrtí vyvázne nikoli z výhod, nýbrž z trestu, bude prý jednat rozumně, protože však přitom poslechne rad kněží, to jest tlumočníků božích, bude nadto jednat též zbožně a svatě. Ti, kteří se dají přesvědčit, buď sami ukončují život hladovkou,

anebo jsou z něho odesíláni v oblouzení a bez pocitu umírání.[122a] Nikoho však neusmrcují proti jeho vůli, ani vůči lidem odpírajícím zemřít nijak neumenšují svou péči.

Odejít takto ze života pokládají u lidí, které sami přemluvili, za čestné. Naproti tomu člověka, který si sáhne na život z důvodu, který neschválili kněží a senát, nepokládají za hodna pohřbu ani do země, ani žehem; takové sebevrahy nepohřbeny potupně vrhají do některého močálu.

Dívky se u nich nevdávají před osmnáctým rokem, u mužů je hranice přípustné ženitby ještě o celé čtyři roky vyšší. Je-li muž nebo žena usvědčen z pokradmé soulože před sňatkem, stíhá ho nebo ji těžké potrestání, a nadto navždy zákaz sňatku, ledaže milost vladařova sleví trest. Ale i hospodář a hospodyně té rodiny, v jejímž domě došlo k takovému skutku, sklízejí velikou potupu, že nezastávali svých úloh dost bedlivě. Ten zločin pokutují tak těžce z toho důvodu, poněvadž se obávají, že by jenom málo lidí setrvalo spojeno v manželské lásce, v níž je třeba prožít celý život s jedinou bytostí, a nadto snášet potíže s tím souvisící, nebudou-li se bedlivě stavět hráze proti přelétavému souložení.

Dále, pokud jde o výběr manželů, zachovávají Utopijští zcela vážně a přísně obyčej, který se nám zdál velmi nejapným a neobyčejně směšným. Ženu totiž, ať je to panna či vdova, musí některá vážná a počestná paní ženichovi předvést nahou, a obráceně zase nahého ženicha ukáže některý řádný muž nevěstě.[123] Když jsme se smíchem neschvalovali tento mrav jako pošetilý, divili se zase Utopijští nesmírné nerozumnosti všech ostatních národů, u nichž jsou lidé sice tak opatrní při koupi hříběte, kde jde jenom o několik grošů, že se je vzpěčují koupit, třebaže je téměř nahé, nesejme-li z něho prodavač sedlo a neodklidí-li všechny součásti postroje, aby se pod těmito zakryvadly netajila nějaká jizva, ale při výběru nevěsty, z něhož má vyplynout buď rozkoš, anebo znechucení pro celý život, počínají si tak nedbale, že celou ženu posuzují podle kousíčku ne delšího jedné dlaně — nic z ní totiž není vidět kromě obličeje, kdežto ostatek těla zahalují šaty — a přidružují-li si ji, tak ne bez malého nebezpečí špatného souladu, ukáže-li se nějaká vada teprve dodatečně. Vždyť nejenom nejsou všichni muži tak moudří, aby hleděli jenom na mravy, nýbrž i v manželstvích mužů opravdu moudrých přidávají k duševním ctnostem ženiným podstatný doplněk také dary tělesné. Zajisté se může pod oněmi obaly skrývat ohyzdnost tak škaredá,

že je schopna mužovy city od manželky zcela odcizit v době, kdy se od ní již nesmí odloučit. Jestliže nešťastnou náhodou vznikne takové zohyždění teprve po sňatku, musí již každý nést svůj osud, ale před sňatkem je třeba zákonných opatření, aby se nikdo nechytil do pasti. A o takováto opatření se musili Utopijští postarat tím horlivěji, že jednak jediní z národů žijících v oněch končinách světa spokojují se s jedinou manželkou, jednak že se u nich manželství pravidelně končí teprve smrtí, s výjimkou případů, kdy došlo k cizoložství nebo vznikl nesnesitelný odpor k mravům jednoho z choťů. V takových případech dá senát postižené straně možnost nového sňatku, druhý člen však zůstává v necti a žije navždy mimo manželství.

Naprosto však Utopijští nestrpí, aby někdo směl nevinnou manželku proti její vůli zapudit jenom proto, že se u ní vyskytla nějaká pohroma tělesná. Soudí totiž, že je ukrutné opouštět někoho tehdy, kdy nejvíce potřebuje útěchy; rovněž by se tak stávala nejistou a nepevnou záruka pro stáří, které jednak s sebou přináší nemoci, jednak samo je nemocí.

Zato se někdy stává, že si oba manželé, když se jejich mravy navzájem dost nesnášejí, najdou jiné druhy, s nimiž doufají žít příjemněji, s oboustranným souhlasem se rozejdou a uzavřou nové sňatky. Nesmí se to však stát, nedají-li k tomu souhlas členové senátu, kteří připouštějí rozvod teprve tehdy, když věc předem bedlivě vyšetří jednak oni sami, jednak jejich manželky. Ale ani tak není rozvod něčím lehkým. Utopijští totiž dobře vědí, že pro upevnění manželské lásky je něčím velmi neprospěšným, učinit možnost nového sňatku snadnou.

Ti, kdo poskvrní manželství, jsou pokutováni nejtěžším otroctvím. Jsou-li viníky ženatý muž a vdaná žena, mohou postižení členové, ovšem přejí-li si toho, zapudit cizoložníky a spojit se manželstvím navzájem, jinak s osobami, které se jim budou zdát vhodnými. Pakli však jeden z poškozených setrvá v lásce k tak nehodnému členu manželské dvojice, neodpírá se dále uznávat jejich manželství za zákonité, ale s podmínkou, že bude ochoten následovat člena odsouzeného k nuceným pracím. A tu se někdy stává, že pokání jednoho a obětavá věrnost druhého vzbudí slitování u vladaře a dopomůže oběma vybřednout z otroctví. Kdo však podruhé upadne v cizoložství, je ztrestán smrtí.

Pro ostatní zločiny nestanovil žádný zákon nějaký určitý trest, nýbrž o jeho výši rozhodne vždy senát podle toho, o jak krutý nebo nevídaný čin jde. Manželky jsou trestány od manželů a děti od rodičů, ledaže se dopustily něčeho tak nesmírného, že by bylo v zájmu mravnosti záhodno potrestat je veřejně.

Ale zpravidla i nejtěžší zločiny jsou pokutovány jen nevýhodou otroctví; soudí totiž, že poroba je pro zločince neméně trapná a pro stát výhodnější, než kdyby viníky s chvatem popravovali a rychlým koncem je zbavovali žití. A tak jsou trestanci jednak užitečnější svou prací než smrtí, jednak svým výstražným osudem déle odstrašují jiné od podobné mrzkosti.

Teprve tenkrát, jestliže se v takovémto postavení vzbouří a vzepřou, zabíjejí je jako nezkrocené šelmy, které nedokáže ukrotit ani vězení, ani okovy. Těm však, kteří se chovají trpělivě, neodnímá se zcela všeliká naděje: jestliže totiž, zkroceni jsouce dlouhou pohromou, dávají najevo takové pokání, které může nasvědčovat tomu, že mají ve větší ošklivosti hřích než trest, někdy se jim na přednostní návrh vladařův, někdy lidovým hlasováním otroctví buď zmírní, anebo zcela odpustí.

Lákat ke smilstvu není u nich o nic méně nebezpečné než smilstvo spáchat. Při každé hanebnosti totiž posuzují určitý a záměrný pokus právě tak jako dokonaný skutek, neboť vycházejí z názoru, že to, čeho se někomu nedostalo, nesmí být pro něho polehčující okolností; vždyť kdyby bylo záleželo jenom na něm, bylo by se mu dostalo všeho.

Šaškové se u nich těší oblibě. Ublížit jim pomluvou pokládají za velmi ostudné. Stejně však nezakazují čerpat potěšení z pošetilosti; myslí totiž, že to je neobyčejně výhodné pro šašky samy. Domnívají se, že se šašek nesmí svěřit takovému muži, který je tak chladný a zasmušilý, že se nedovede zasmát žádnému jeho skutku ani výroku. Utopijští tak činí z obavy, že by o něho nepečoval dost shovívavě takový člověk, kterému by nejenom nebyl nijak k užitku, nýbrž ani k obveselení — a jenom k tomu právě mají šaškové vlohy.

Vysmívat se člověku nevzhlednému a mrzákovi pokládá se u nich za potupné a neslušné ne pro toho, kdo je terčem posměchu, nýbrž pro posměváčka, který hloupě někomu vyčítá za vadu něco, čemu se vyhnout nebylo v jeho moci.

A jako pokládají za známku lenosti a netečnosti nehledět si přirozené krásy, tak platí u nich za nestoudnou rozmařilost, snaží-li se kdo kráse napomáhat líčidly. Mají totiž odpozorováno ze skutečného života, že manželky doporučuje manželům spíše mravní spořádanost a uctivost nežli nějaká sličnost tělesné krásy. Je sice nějaký počet těch, kteří se dají získat jenom

tělesnou krásou, ale ve všech případech základem trvalého vztahu může být jenom ctnost a úslužnost.

Právě jako rozmanitými tresty odstrašují lidi od mrzkostí, tak i nabídkou poct podněcují je ke ctnostem. Proto také stavějí na tržišti sochy mužům význačným a přeslavně zasloužilým o stát; činí tak na paměť jejich dobrých skutků a spolu i proto, aby sláva předků byla jejich potomkům ostruhou a pobídkou ke ctnosti.

Kdo by se ucházel o úřad obcházením voličů, ztratí naději na všechen úspěch.

Soužití Utopijských je přátelské. Nemají totiž naduté nebo strach nahánějící vrchnosti. Jejich úředníci se nazývají ‚otcové' a takovými se také osvědčují. Náležitá úcta se jim vzdává dobrovolně, ale nevyžaduje se nuceně. Ani vladaře neodlišuje od ostatního obyvatelstva háv nebo koruna, nýbrž hrst klasů, kterou nosí v ruce; podobně odznakem nejvyššího kněze je pouhá voskovice, která se nosí před ním.

Zákonů mají zcela málo, neboť při svém zřízení vystačí s počtem pranepatrným. Ba jiným národům vytýkají především právě to, že mají nekonečné svazky zákonných předpisů a výkladů, a ještě jim nedostačují. Sami naproti tomu jsou toho mínění, že je vrchol nespravedlnosti, aby byli nějací lidé vázáni takovými zákony, kterých je více, než se dá přečíst, anebo které jsou temnější, než aby jim kdokoli rozuměl.

Dále obhájce, kteří by prohnaně vedli pře a chytračili v hádkách o smysl zákonů, vylučují zcela a vesměs.[124] Podle jejich názoru je totiž prospěšné, aby každý hájil své pře sám a aby se svěřoval soudci s tím, co by jindy vykládal svému obhájci. Tak prý jednak bude méně záludných oklik, jednak snáze se zjistí pravda; vždyť když mluví ten, kterého žádný obhájce nepřiučil pentlení, může soudce jednotlivé vývody pečlivě zvážit a prostším mozkům pomáhat proti pomluvám protřelejších. To však lze u jiných národů stěží zachovávat při tak velikém počtu nejspletitějších zákonů.

Ostatně u Utopijských je každý občan znalcem práva. Je u nich totiž zákonů neobyčejně málo, jak jsem již pověděl, a kromě toho z právních výkladů, čím je který jednodušší, tím jej pokládají za spravedlivější. Vždyť říkají: protože se zákony vyhlašují jen z toho důvodu, aby jimi byl každý upomínán na svou povinnost, dovede příliš složitý výklad napomínat jen málo lidí — jen málokdo ho totiž dovede pochopit —, kdežto prostší a přístupnější smysl zákonů je zřetelný každému. Jinak se zřením k obecnému lidu, jehož je nejvíce a jenž obzvláště potřebuje připomínání, není rozdílu mezi tím, zda zákon vůbec nevydáš, či vydaný vyložíš v ten smysl, jehož se lze dobrat jen s velikou bystrostí a v dlouhé rozpravě — a na vypátrání takového smyslu je usuzování lidu příliš hrubé, aby ho postihl, i život, zaneprázdněný shonem po živobytí, je příliš krátký, aby na to postačil.

Takovýmito přednostmi vzbudili Utopijští úctu u svých sousedů, takže, pokud ovšem tito sousedé jsou svobodní a svéprávní — mnohé z nich totiž již dávno osvobodili Utopijští od tyranidy —, vyprošují si od nich úředníky, někteří na rok, jiní na pětiletí; po skončeném úřadování je s poctou a chválou vyprovázejí zpět do Utopie, aby si zase přivezli s sebou do vlasti úředníky nové. A tyto národy zajisté nejlépe a nejzdravěji se starají o prospěch svého státu. Závisí-li totiž jeho zdar nebo zhouba na mravech správců, koho by si byli mohli vyvolit rozumněji než ty, kteří se nemohou ani dát žádnými úplatky odvrátit od poctivosti — protože by jim byly po brzkém návratu peníze v Utopii neužitečné — ani na sebe dát působit zvrácenému nadržování nebo stranickosti, protože nemají mezi tamními občany známých? A právě tato dvě zla, příchylnost a lakota, ihned rozrušují všechnu spravedlnost, nejpevnější to nerv státu, všude tam, kde jimi bylo napadeno soudnictví.

Ty národy, které si od nich vyžadují správní úřednictvo, nazývají Utopijští ‚spojenci', ostatní národy, kterým prospěli svým dobrodiním, jmenují ‚přáteli'.

Ve smlouvy, jaké ostatní národy tolikrát mezi sebou uzavírají, ruší a zase obnovují, nevcházejí Utopijští s žádným národem. K čemu je třeba smlouvy, říkají, jako by sama přirozenost dost nevedla k náklonnosti člověka k člověku? Či myslíš, že kdo jí opovrhne, bude dbát pouhých slov?

K takovémuto názoru byli dovedeni snad nejvíce tím, že se v oněch končinách smlouvy a úmluvy mezi vladaři zachovávají s malou spolehlivostí. Arci v Evropě, a to zvláště v těch zemích, které ovládá křesťanská víra a náboženství, všude je velebnost smluv posvátná a nedotknutelná, dílem samou spravedlností a dobrotou vládců, dílem z ostychu a strachu před nejvyššími církevními hodnostáři, kteří jednak sami se k ničemu nezavazují, co by nejsvědomitěji neplnili, jednak nařizují všem ostatním vladařům, aby všemožně dostáli svým

slibům, naproti tomu ty, kteří se k takovému příkazu obracejí zády, donucují k povinnosti pastýřskou důtkou a přísností; a jistě oprávněně jsou toho názoru, že by se jevilo velice potupným, měla-li by chybět věrnost smlouvám u těch, kteří se obzvláštním jménem nazývají věrnými.

Zato v onom světě, který od našeho, ještě více než rovník, odděluje odlišnost způsobu života a mravů, naprosto nelze spolehnout na smlouvy. S čím obsáhlejší a posvátnější slavností byla která z nich zauzlena, tím rychleji se rozvolní, protože se snadno najde ve slovech nějaká záludnost. Ba smluvní slova již předem úmyslně volí tak zchytrale, že nikdy nemůže být nic tak pevně spoutáno, aby něco neproklouzlo a nevyhnulo se zároveň i smlouvě i jejímu dodržování. Kdyby zjistili, že se taková vychytralost, ba přímo lest a podvodnost vloudila do ujednání uzavíraných soukromníky, s velikou hrozivostí by křičeli o skutku svatokrádežném a šibenice hodném právě ti lidé, kteří se honosí, že jsou původci takové rady, dané vladařům.

A tak se zdá, jako by buďto spravedlnost byla ctností jenom plebejskou, nízkou, a krčila se hodně hluboko pod vysokou úrovní královskou, anebo aspoň jako by byla dvojí spravedlnost, *jedna*, která sluší lidu, opěšalá a po zemi se plazící, neschopná nikdy překročit ohrady, ze všech stran svázaná hojnými pouty, a *druhá*, výsada vladařů, proti oné lidové stejně vznešenější jako s velikým odstupem volnější, taková, při níž vladař nesmí jen to, co nechce.

Jak jsem řekl, mravy tamních vladařů, tak nespolehlivě dodržujících smlouvy, byly tuším hlavním důvodem pro Utopijské, aby smluv neuzavírali vůbec. Snad by svůj názor změnili, kdyby žili v naší části světa.[125]

Ale oni jsou toho názoru, že i při sebelepším dodržování podmínek sám zvyk vůbec, uzavírat smlouvy, vytvořil se jako něco neblahého. Důsledkem tohoto zvyku je totiž zjev, že se lidé pokládají za rozené nepřátele a protivníky a že řádit ke vzájemné zhoubě mají za oprávněné, není-li smluv, které by to zakazovaly — právě tak, jako kdyby mezi dvojím lidem, jejž nepatrnou vzdáleností odděluje jen pahorek nebo potok, nepojilo jeden lid k druhému nijaké přirozené společenství. Ale i uzavřením smluv samých nevyrůstají podle jejich mínění pouta přátelství, nýbrž zůstává kořistění jako něco dovoleného, pokud nerozvážností při spisování podmínek nebylo do smlouvy dost opatrně pojato něco, co by mu zabránilo.

Utopijští jsou však naproti tomu přesvědčeni, že se nikdo nemá pokládat za nepřítele, od koho nevzešlo nějaké bezpráví. Soudí, že vědomí účasti na téže přirozenosti vyrovná se smlouvě a že se lidé lépe a platněji navzájem spojují dobrou vůlí než smlouvami, smýšlením než slovy."

O VOJENSTVÍ

„V svrchované ošklivosti mají Utopijští válku jako něco zhola zvířeckého, přitom však takového, že se u žádného druhu zvířat nevyskytuje tak často a vytrvale, jako tomu je u lidí. Odlišně od nazírání téměř všech národů nepokládají nic za tak neslavné, jako právě slávu válečnou. Proto, ačkoli se v určité dny pilně cvičí ve vojenství, a to nejen muži, nýbrž i ženy, aby v případě potřeby nebyli neschopni války, přece nesahají jen tak zbůhdarma po zbrani. Válečně zasahují jenom, aby buď chránili svého území, nebo aby zahnali nepřátele, kteří vpadli do země jejich přátel, nebo aby v slitování nad některým národem, který byl utištěn tyranidou — a to činí v zájmu lidskosti — osvobodili jej svými silami od tyranského jha a poroby. Ale přátelům neposkytují pomoc vždy jenom proto, aby se mohli hájit, nýbrž někdy i k odvetě a pomstě za utrpěné příkoří. To však činí teprve tehdy, jsou-li požádáni o radu ještě před započetím nepřátelství a jestliže po vyšetření sporu a po neúspěšné výzvě k navrácení věcí, o něž jde, mohou jim sami radit k válečnému zákroku. V tomto smyslu se rozhodují nejenom tehdy, kdykoli byla nepřátelským nájezdem odehnána kořist, nýbrž i tenkrát, a to mnohem důrazněji, když jejich obchodníky v kterékoli zemi postihne potupa pod pláštíkem spravedlnosti, ať již jsou proti nim uplatňovány zákony nespravedlivé, ať dobré sice, ale nepříznivě zkroucené.

Pro nic jiného nevznikla také ona válka, kterou vedli Utopijští nedlouho před naší dobou proti Alaopolíťanům[126] ve prospěch Nefelogetů,[127] než že bylo u Alaopolíťanů pod záminkou práva způsobeno nefelogetským kupcům, jak jim se jevilo, bezpráví. Ale ať šlo o právo či o bezpráví, byla válečná pomsta tak krutá, že se k silám a nenávisti obou stran přidružily náklonnosti a moc též okolních národů. A tak ze vzkvétajících národů byly jedny otřeseny, jiné prudce zkru-

šeny, a řetěz pohrom, rostoucích jedna z druhé, dokončila posléze poroba Alaopolíťanů, kteří se vzdali Nefelogetům a přešli pod jejich svrchovanost — Utopijští totiž nebojovali za sebe —, třebaže se v době rozkvětu říše Alaopolíťanů nemohl s nimi národ Nefelogetů ani zdaleka měřit.

K odvetným opatřením stejně prudkým sahají Utopijští i tenkrát, postihne-li jejich přátele nespravedlivá škoda na penězích. Ale svých vlastních peněžitých ztrát nemstí tak krutě: přijdou-li někde lstí o hmotné statky, aniž došlo k násilnostem proti osobám, přestává jejich hněv na tom, že dokud se jim nedostane dostiučinění, zdržují se s takovým národem obchodních styků. Ne snad že by byli pozornější k spojencům nežli k vlastním spoluobčanům, ale tíže snášejí uchvácení spojeneckých peněz než svých vlastních proto, že obchodníci u přátelských národů, protože ztráta postihuje jejich soukromý majetek, pociťují z pohromy těžkou ránu; naproti tomu při jejich vlastních spoluobčanech postihuje ztráta státní celek, nehledíc ani k tomu, že jde jen o to, čeho bylo doma nadbytek a vlastně přebývalo — jinak by se to nebylo vyváželo — a proto je ztráta toho druhu, že ji nikdo necítí. Z tohoto důvodu jsou přesvědčeni, že by bylo příliš kruté životy mnoha občanů mstít takovou škodu, jejíž nevýhodnost si z nich nikdo na životní úrovni ani neuvědomuje.

Jinak je-li někdo z jejich spoluobčanů někde bezprávně zmrzačen nebo zabit, ať se to stalo z veřejného rozhodnutí či soukromě, dají věc vyšetřit vyslancům a mohou být usmířeni jen vydáním viníků; jinak vypovědí ihned válku. Ty, kdož jim byli vydáni k potrestání, pokutují buď smrtí, nebo otroctvím.

Krvavé vítězství je naplňuje nejen hnusem, ale i studem při úvaze, že je známkou nevědomosti zaplatit za zboží jakkoli vzácné přehnanou cenu. Jestliže však přemohou a potlačí nepřátele dovedností a lstí, náramně jásají, veřejně proto pořádají triumf a k oslavě řízného úspěchu vztyčují vítězné znamení. Teprve tenkrát se chlubí, že si vedli mužně a zdatně, když zvítězili tak, jak nedokáže žádný živočich kromě člověka, totiž silami vtipnosti. Tělesnými silami, říkají, zápasí medvědi, lvi, kanci, vlci, psi a ostatní šelmy. A jako většina z nich předčí nás silou a zuřivostí, tak zase je všechny překonáváme vtipností a rozumem.

Ve válce jde Utopijským jenom o to, aby se domohli něčeho, pro co by nebyli začali válčit, kdyby toho byli dosáhli dříve

bez boje, anebo, není-li to při povaze věci možné, vymáhají na těch, kterým čin přičítají, tak přísné ztrestání, aby je hrůza odstrašila od podobného pokusu v budoucnosti. Takovéto cíle ustanovují svému předsevzetí a zrale za nimi jdou, přece však tak, že se více starají, jak se vyhnout nebezpečí než jak dobýt slávy nebo proslulosti.

Proto jakmile vypovědí válku, hned dávají na nejnápadnějších místech nepřátelské země tajně a současně ve velikém počtu vylepovat cedulky, stvrzené státní pečetí, a v nich nabízejí nesmírnou odměnu tomu, kdo zprovodí ze světa nepřátelského vladaře; dále menší ceny, byť i ty v znamenité výši, vypisují na hlavy jednotlivců, jejichž seznam připojují v témž listě; jsou to ti, kterým — vedle vladaře samého — přičítají podnět k postupu sobě nepřátelskému. Dvojnásobek odměny určené vrahovi přislibují tomu, kdo k nim přivede někoho z proskribovaných živého. Ba i samy proskribované osoby lákají Utopijští týmiž odměnami proti vlastním druhům, zaručujíce jim nadto beztrestnost. Tím rychle dosahují toho, že nepřátelé jednak mají ostatní lidi v podezření, jednak navzájem si nedůvěřují, jedni druhým se zpronevěřují a žijí v převelikém strachu a v nemenším nebezpečí. Jak je totiž známo, často se přihodilo, že značnou jejich část, a především samého vladaře zradili právě ti, na které se s největší důvěrou spoléhal. Tak snadno dovedou úplatky přimět lidi k jakémukoli zločinu. Proto Utopijští nijak neskrblí v podplácení, nýbrž jsouce si vědomi toho, k jak choulostivé odvážnosti vybízejí, snaží se, aby byla velikost nebezpečí vynahrazována hojností odměn. Z toho důvodu nabízejí nejen nesmírné množství zlata, nýbrž i velmi výnosné statky do trvalého vlastnictví v nejbezpečnějších místech u přátel, a také své sliby s největší svědomitostí plní.

Takovéto podplácení a přeplácení nepřítele, které jiné národy zavrhují jako ukrutný zločin ducha zvrhlého, pokládají Utopijští za něco velmi chvalného; projevují prý tak rozumnost, protože se touto cestou zhošťují největších válek zcela bez jakéhokoli boje, dále lidskost a milosrdnost, protože smrtí několika viníků vykupují početné životy nevinných, kteří by padli v boji, dílem z jejich strany, dílem z nepřátel; obecného lidu nepřátelského je jim totiž skoro stejně líto jako vlastních lidí, protože si jsou vědomi, že lid nezačíná válku dobrovolně, nýbrž je do ní hnán zběsilostí vládců.

Kdykoli nezískají úspěchu touto cestou, rozhazují semena

svárů a napomáhají jejich růstu, například tím, že v bratru vladařovu anebo v někom ze šlechty vzbudí naději na ovládnutí království. Tam, kde ochabnou vnitřní stranické rozpory, poštvávají národy s nepřáteli sousedící a svádějí je k utkání; k tomu účelu vyhrabou jakoukoli starou záminku, jaké vladařům nikdy nechybějí.

Slíbí-li někomu pomoc k válce, dodávají mu peněz v hojnosti, zato mužstva co nejskrovněji; své spoluobčany totiž chovají v jedinečné lásce, takže by nikoho ze svých lidí rádi nesměnili s vládcem strany protivné. Avšak zlato a stříbro, protože je vesměs uchovávají jenom k tomuto účelu, vyplácejí bez váhání: jsou totiž přesvědčeni, že by nežili méně pohodlně, ani kdyby je vynaložili všechno. Ba kromě domácího bohatství mají i za hranicemi nesčíslný poklad, protože, jak jsem předtím řekl, velmi mnoho národů je u nich zadluženo. A tak do války vysílají žoldnéře odevšad najaté, obzvláště od Zapólétů.[128]

Tento národ je vzdálen od Utopie pět set tisíc kroků směrem k východu slunce. Je to národ drsný, nevzdělaný, divoký, národ lidí, kteří mají zálibu v lesích a neschůdných horách, kde byli vychováni. Jsou otužilí, snášejí úpal, mráz i tělesnou námahu, jsou prosti všelikých půvabností života, nevěnují se vzdělávání půdy, o obydlí dbají právě tak málo jako o oděv. Všeho všudy se starají jenom o dobytek. Větším dílem se živí lovem a lupem. Zrozeni jsou jenom k válce. Horlivě vyhledávají příležitost k boji; najdou-li ji, dychtivě se jí zmocňují a ve velkém počtu vytáhnou ze svých končin, aby se lacino nabídli komukoli, kdo potřebuje vojáky. Znají toto jediné životní povolání, kterým se vyhledává smrt. Za ty, v jejichž žoldu slouží, bijí se statečně a s bezúhonnou věrností. Nezavazují se však na nějakou určitou lhůtu, nýbrž stávají se spojenci tak, že zítra třeba přejdou k nepřátelům, byl-li jim od nich nabídnut vyšší žold, pozítří však, byli-li získáni zpět ještě vyšší nabídkou, vracejí se zase do předešlých služeb. Zřídka dojde k takové válce, aby se značná jejich část vojensky neuplatnila na obou stranách. A tak se denně stává, že lidé spříznění pokrevním příbuzenstvím, kteří se k sobě také chovali co nejpřátelštěji, pokud sloužili v témž vojsku, o málo později jsouce roztrženi do protichůdných vojenských sborů, nepřátelsky a nevraživě se utkávají a zapomenuvše na původ i přátelství navzájem se vraždí, při čemž je do vzájemné zkázy nevehnal žádný jiný důvod, než že byli za nepatrný, ubohý

peníz najati od různých vladařů. Na svém žoldu lpějí s takovou přesností, že zvýšením denní mzdy o jediný peníz dávají se snadno strhnout ke změně strany. Tak rychle do sebe vsáli lakotu. A přece jim není k nijakému užitku, neboť to, co vyhledávají za cenu krve, hned zase utratí prostopášností, a to ke všemu zcela ubohou.

Tento národ bojuje za Utopijské proti kterýmkoli lidem, protože od nich dostane za své služby zaplaceno nájemního žoldu tolik, kolik nikde jinde. Jako totiž vyhledávají Utopijští dobré lidi, aby jich užili, tak činí i s těmito nejhoršími, aby jich zneužili. V případě potřeby získávají je velikými sliby a vystaví je největším nebezpečím, z nichž se většinou veliká jejich část nikdy již nevrátí k pobrání přislíbené odměny. Těm, kteří přežijí, vyplatí Utopijští velmi svědomitě, co jim slíbili, aby je tím podnítili k podobným odvážným počinům. A vůbec si z toho nečiní ani trochu svědomí, kolik Zapólétských tak zahubí, domnívajíce se, že by se o lidské pokolení zasloužili nejlépe, kdyby mohli svět očistit od celé oné sběře národa tak hnusného a zločinného.

Vedle Zapólétských užívají Utopijští vojenské síly těch, za které se chápou zbraně, dále pomocných čet ostatních spřátelených národů; konečně připojují i své vlastní spoluobčany a některého osvědčeného zdatného muže z nich stavějí v čelo celého vojska. Za tohoto velitele ustanovují dva zástupce, a to tak, že dokud on je schopen bez úhony velet, jsou oba pouhými soukromníky, je-li však zajat nebo zabit, nastupuje za něho druhý a popřípadě za toho zase třetí, aby tím, že by se při proměnlivém osudu, jak jej mívají války, octl v ohroženém postavení velitel, nebylo ve zmatek uvedeno celé vojsko.

Z každé obce se ve zbrani vycvičí jenom výběr z těch, kteří se dobrovolně přihlásí. Nikdo totiž u nich nebývá nátlakem ven posílán na vojnu, protože jsou přesvědčeni, že kdo je od přírody bázlivější, nejenom sám nic nevykoná rázně, nýbrž nažene strachu i těm, kdo ho provázejí.

Jinak je-li vlast napadena válkou, posílají takové zbabělce, pokud ovšem jsou tělesně zdatní, na lodi a umisťují je promíšeně mezi statečnějšími vojáky, anebo je porůznu rozptylují po hradbách na takových místech, odkud by nemohli utéci. Tak bývá ostych před spolubojovníky, přítomnost nepřítele na dosah zbraně a neproveditelnost možného útěku hrází proti strachu a často se krajní nezbytnost obrátí ve skutečnou zdatnost.

A jako z nich není nikdo proti své vůli nuceně hnán do zahraniční války, tak z druhé strany nejenom nebrání ženám, které dobrovolně chtějí provázet své manžely do boje, nýbrž je dokonce vybízejí a pochvalou podněcují. Ty, které vytáhly do pole, umisťují v šiku, každou pospolu s jejím manželem; nadto každého obklopují jeho děti, sourozenci a příbuzní, aby si byli nablízku vzájemnou pomocí ti, které nejvíce pobádá příroda k tomu, aby jeden podporoval druhého. V největším opovržení je manželka vracející se bez manžela, nebo návrat syna, který tam zanechal otce. Proto dojde-li k boji zblízka, rozhoduje se, dokud nepřátelé odolávají, dlouhým a žalostným bojem až do vyhlazení.

Jako pečují Utopijští všemožně, aby nemusili sami zápolit zbraní, pokud se mohou zhostit války zástupnou hrstkou najatých žoldnéřů, tak zase když je nevyhnutelné, aby sami šli do boje, chápou se ho stejně neohroženě, jako se mu rozvážně vyhýbali, dokud bylo lze. A nechtěl bych říci, že by projevovali bojovnost v prvním útoku: spíše teprve ponenáhlu trváním a průtahem války mohutnějí, a to s takovou tvrdošíjností, že by raději padli než couvli. Ducha povzneseného a opovrhujícího porážkou dodává jim ona bezpečná záruka živobytí, kterou má každý doma, a vědomí, že je prost tísnivé starosti myslit na potomky — tato starostlivost totiž všude jinde ochromuje i statečná srdce. Kromě toho důvěry jim dodává i zkušená znalost vojenství. Konečně jejich zdatnost pomáhají zvyšovat i správné názory, kterými jsou od mládí proniknuti zásluhou školy i dobrých zřízení ve státě, že totiž život nepokládají ani za tak bezcenný, aby se směl zbůhdarma utratit, ani zase za tak nešlechetně drahý, aby jím směli lakotně a potupně skrblit, když čest radí jej obětovat. Když kdekoli bitva nejvíce vzplane, vybraní mladíci, kteří se předtím spikli a utužili slibem, vezmou si na mušku nepřátelského velitele: jej napadají otevřeně, na něho útočí ze záloh; na něho se míří zdáli i zblízka a obléhá se dlouhým a plynulým klínem, v němž ustavičně čerstvé síly nahrazují umdlelé bojovníky. A tak se jen zřídka stává, aby vůdce — nezachrání-li se útěkem — nezahynul, anebo živý nepadl do moci nepřátel.

Přikloní-li se k Utopijským vítězství, nijak nepropadají vraždivému běsnění; zahnané protivníky totiž raději zajímají než zabíjejí. A nikdy nepronásledují prchající nepřátele takovým způsobem, aby zatím neudržovali pod prapory jeden šik připraven k boji. Dokonce i když na ostatních úsecích již

vyhráli, ale v posledním šiku ještě nedosáhli vítězství, nechávají raději utéci všechny nepřátele, než by dopustili pronásledovat prchající, nemajíce sami své řady v pořádku. Mají totiž na paměti, kterak se již nejednou přihodilo, že po úplné porážce jádra nepřátelského vojska, zatímco sami rozohněni vítězstvím pronásledovali protivníky couvající různými směry, malý počet nepřátel umístěných v záloze a číhajících na vhodnou příležitost náhle je napadl, když rozptýleni těkali a v domnělém pocitu jistoty nebyli dost opatrní, změnil výsledek celé bitvy a vyrval jim z rukou vítězství již jisté a nepochybné, takže překonaní přesto překonali své překonavatele. [129]

Nesnadno říci, zda jsou lstivější ve strojení nástrah, či obezřelejší v unikání jim. Myslil bys, že se připravují na útěk, ač nic není vzdálenější jejich úmyslu; naopak, když se pro takovýto záměr rozhodnou, domníval by ses, že chystají všechno jiné spíše než to. Cítí-li, že na ně příliš doléhá nepřátelská převaha nebo nevýhodnost místa, tu se buď v noci s táborem tiše přemístí, nebo uniknou nějakou válečnou lstí, anebo se ve dne stahují tak ponenáhlu a se zachováním tak dobrého pořádku, že není o nic méně nebezpečné napadnout je na takovémto ústupu, nežli když sami hrozí útokem.

Tábor velmi bedlivě opevňují přehlubokým a širokým příkopem, z něhož vykopanou hlínu navršují na vnitřní straně. Neužívají však k tomu pracovní síly otroků, nýbrž vše se provádí rukama vojáků samých a na stavbě je celé vojsko s výjimkou těch, kteří hlídkují před náspem ve zbrani proti náhlým příhodám. Při takové početnosti spolupracovníků dokáží vybudovat veliká a značně rozlehlá opevnění v čase neuvěřitelně krátkém.

Zbraně, kterých užívají, jsou proti všem úderům pevné, a přitom nikoli těžkopádné k jakémukoli pohybu nebo k nošení, takže ani při plování je nepociťují jako přítěž — plovat totiž v plné zbroji náleží u nich již k prvním základům vojenské výchovy. Za útočnou zbraň na dálku mají šípy, jež vrhají stejně hbitě jako přesně, a to nejen pěšáci, nýbrž i jezdci. Pro boj zblízka neužívají však mečů, nýbrž sekyr, smrtonosných buď ostřím, nebo vahou, podle toho, zda jimi zasahují bodáním, či rozrážecím dopadem. Válečné stroje vymýšlejí s velikým důmyslem; hotové kusy tají co nejpečlivěji, aby nebyly vyzrazeny dříve, než je záhodno, a nebyly spíše k po-

směchu nežli k užitku. Při jejich výrobě hledí především k tomu, aby se daly snadno vozit a vhodně otáčet.

Uzavřou-li s nepřítelem příměří, dodržují je tak svědomitě, že ho neporuší ani při vydráždění. Nepřátelskou zemi neplení ani nespalují úrodu na polích, ba dbají toho, aby v mezích možnosti nebyla pošlapána nohama lidí a koní; uvažují totiž, že roste k jejich vlastnímu užitku. Bezbrannému neublíží nikomu, nejde-li o vyzvědače.

Měst, která se vzdala, šetří. Ale ani dobytých nerozchvacují; povraždí jenom ty, kteří mařili vzdání; ostatní obránce převedou mezi otroky; všechen nebojovný lid nechávají nedotčen. Zjistí-li, že někteří občané doporučovali vzdát se, udílejí jim nějakou část ze statků odsouzených obránců; ze zbytku zabaveného majetku odměňují pomocná vojska, neboť z nich samých nikdo netouží z kořisti po ničem.[130]

Ale po skončení války nepřičítají náklady k tíži přátelům, pro něž je vynaložili, nýbrž poraženým, a proto od nich vymáhají dílem peníze — ty si uchovávají k podobnému válečnému použití —, dílem statky, aby je u nich měli na věčné časy s nemalým výnosem.

Takovéto platy mají nyní u mnohých národů. Vyrostly ponenáhlu z rozmanitých příčin a přesáhly již ročních sedm set tisíc dukátů. Vysílají na ně některé ze svých spoluobčanů jakožto správce, aby tam velkolepě žili a hráli úlohu velkomožných pánů. Ale i tak zbývá odtud ještě značný příjem pro státní pokladnu. Někdy však poraženému národu ponechávají příslušnou částku úvěrem. Činí to často jen na tu dobu, pokud by jí sami nutně nemusili užít. Ale sotva se kdy stalo, že by byli požadovali zpět částku celou. Z výnosu těchto statků přidělují část těm, kteří se z jejich návodu uvazují v tak nebezpečná poslání, jak jsem dříve ukázal.

Chopí-li se některý vládce proti Utopijským zbraně a chystá se napadnout jejich říši, ihned mu s velikými silami vyjedou vstříc mimo své hranice. Vždyť ani nevedou pošetile války na svém území, ani nebývá nikdy naléhavost situace tak tísnivá, aby je nutila do svého ostrova volat cizí pomoc."

O NÁBOŽENSTVÍ UTOPIJSKÝCH

„Náboženství je rozličné nejen po ostrově, ale i v jednotlivých městech. Někde uctívají jako boha slunce, jinde měsíc, jinde zase jinou oběžnici. Někteří ctí jakéhosi člověka, který kdysi vynikl buď ctností, nebo slávou, a vzhlížejí k němu nejen jako k bohu, nýbrž jako k nejvyššímu bohu.

Ale podstatně největší a zároveň také mnohem rozumnější část tamních lidí nevěří v nic z toho, nýbrž v jakési jediné božstvo, nepoznané, věčné, nesmírné, nevysvětlitelné, které přesahuje chápavost lidské mysli a je po celém vesmíru rozlito spíše svou působností nežli hmotou. Toto božstvo nazývají Otcem. Jemu jedinému přičítají původ, růst, vývoj, změny i zánik všech věcí. Nikomu jinému také kromě něho nevzdávají božských poct.

Rovněž i všichni ostatní, třebaže je víra jejich rozdílná, přece se shodují s těmito v tom, že věří v jedinou nejvyšší bytost, které přikládají stvoření světa i prozřetelnost a jí všichni společně dávají v mateřštině jména Mythra.[131] Neshodují se však v tom, že za téhož pokládají různí lidé něco jiného. Ale ať je cokoliv, co kdo sám považuje za nejvyšší bytost, každý z nich tvrdí, že jeho bůh má onu shodnou povahu jediné bytosti, jejímuž božství a velebnosti se souhlasem všech národů přikládá svrchovanost všech věcí.

Jinak všichni ponenáhlu odpadají od oné pestrosti pověr a srůstají v jediné náboženství, které, jak se zdá, svou rozumností předčí všechna ostatní. A je nepochybné, že by ostatní druhy byly již dávno vymizely, kdyby v případech, že v době úvah o změně náboženství přivodila někomu náhoda něco nevýhodného, nebyl strach vykládal, že se to nepřihodilo náhodou, nýbrž že to bylo sesláno z nebes, jako by se za bezbožný záměr, proti němu chystaný, mstilo to božstvo, jehož uctívání bylo opouštěno.

Když se však od nás dozvěděli o jméně Kristově, o jeho učení, mravech a zázracích a o neméně podivuhodné vytrvalosti tolika mučedníků, jejichž dobrovolně prolitá krev přivedla široko daleko tolik národů mezi jeho stoupence, nevěřil bys, s jak ochotnou náchylností se k nim i oni přičlenili. Snad jim to v nejskrytějším úradku vnukl bůh, snad se tak stalo i proto, že se křesťanství zdálo zcela blízkým oné víře,

která u nich převládá. Ale nemalou váhu mělo přitom tuším také to, že uslyšeli, kterak Kristus schvaloval pospolité živobytí svých učedníků a kterak dosud tento způsob žije v klášteřích nejpůvodnějších křesťanů. Ale ať kterýkoli důvod byl rozhodný, jisté je, že se nemálo Utopijských přidružilo k našemu náboženství a dalo se omýt vodou svatého křtu.

Ale mezi námi čtyřmi — jenom tolik nás totiž zbylo, protože dva zemřeli — nikdo nebyl k mé lítosti knězem; proto jsou Utopijští sice zasvěceni do základů křesťanské víry, přece však dosud postrádají těch svátostí, které u nás udělují jenom kněží. Chápou to však a po ničem netouží vroucněji. Ba i o tom již upřímně vedou mezi sebou rozpravy, zda by i bez vyslání křesťanského hierarchy mohl být někdo z jejich středu zvolen a dosáhnout kněžské hodnosti. A vskutku se již chystali někoho zvolit, ale do mého odjezdu tak neučinili.

Ba i ti, kteří s křesťanským náboženstvím nesouhlasí, přece nikoho od něho neodrazují a na nikoho, kdo se mu oddal, nedotírají. Výjimkou jen jediný muž z naší družiny byl za mé přítomnosti potrestán. Ten totiž zcela krátce po svém pokřtění proti našim radám veřejně kázal o uctívání Krista a činil tak s větší zaníceností nežli rozvahou. Přitom se začal do té míry rozohňovat, že již nejenom vynášel naše svátosti nad ostatní, ale všechna jiná náboženství šmahem odsuzoval a zlehčoval, ba vykřikoval, že jejich bezbožní a svatokrádežní vyznavači musí být ztrestáni věčným ohněm. Když tak dlouho kázal, jali jej, obvinili nikoli pro urážku náboženství, nýbrž pro pobuřování lidu, usvědčili, odsoudili a pokutovali vyhnanstvím.

Mají totiž mezi svými nejstarobylejšími právními předpisy i ten, že nikomu nesmí způsobit újmu jeho náboženské přesvědčení. Již sám Utopus hned na počátku uslyšel, že občané před jeho příchodem ustavičně mezi sebou zápasili o náboženství, a uvědomil si, že právě obecná rozdrobenost sekt, z nichž každá bojovala za vlast osamoceně, umožnila mu, aby je přemohl všechny. Proto dosáhnuv vítězství ustanovil, že je každému dovoleno řídit se náboženstvím podle vlastní volby; chce-li kdo i jiné převést ke své víře, že smí vyvinout jenom takové úsilí, aby mírně a skromně své náboženství odůvodňoval, nikoli však aby jiná trpce potíral; nepřesvědčí-li přemlouváním, že nesmí užít žádného násilí a musí se zdržet pomluv. Toho, kdo si v svých tvrzeních o náboženství počíná dotěrněji, trestají Utopijští vyhnanstvím nebo otrockou porobou.

Utopus to ustanovil nejenom kvůli míru, který byl, jak viděl, do základů vyvracen ustavičným zápasem a nesmiřitelnou nenávistí, nýbrž také proto, že byl přesvědčen, že je v zájmu i náboženství samého, aby se takové opatření stalo. O náboženství se neopovažoval nic pošetile rozhodovat, patrně pokládaje za nejisté, zda bůh z touhy po rozmanitém a mnohotvárném uctívání nevnuká každému něco jiného. Naproti tomu donucovat někoho násilím a hrozbami, aby se totéž, co věříš jako pravdu, musilo zdát pravdou všem, to věru prohlašoval stejně za zpupné jako za pošetilé.

Dále i pro případ, že by opravdu bylo jediné náboženství pravé a všechna ostatní lichá, předvídal, že bude-li se jen postupovat s rozumem a skromností, snadno dojde nakonec k tomu, že se jednou síla pravdy sama o sobě vynoří a vynikne; bude-li se však zápolit zbraněmi a rykem, jak již právě nejhorší lidé bývají nejtvrdohlavější, soudil, že nejlepší a nesvětější náboženství bude pro různé nejprázdnější vnějšnosti zavaleno jako osení mezi trním a křovím.

A proto ponechal celou tuto věc nerozhodnutu a dovolil každému, aby směl svobodně věřit podle vlastního přesvědčení. Jenom to však závazně a přísně zakázal, že se nikdo nesmí natolik odrodit od důstojnosti lidské přirozenosti, aby se domníval, že duše rovněž hynou spolu s tělem nebo že se svět nazdařbůh řítí, aniž tu je nějaká prozřetelnost.

Proto věří Utopijští, že po skončení pozemského života jsou určeny tresty za hříchy a stanoveny odměny za ctnost. Toho, kdo by smýšlel opačně, nepokládají ani za člověka, soudíce, že vznešenou přirozenou povahu své duše snížil k bezcennosti ubohého těla zvířecího. Naprosto jim je nemožné řadit takovou osobnost mezi občany, protože by jí všechna jejich zařízení a zvyklosti, pokud by jí dovolil strach, byly zanedbatelnou veteší. Vždyť kdo by mohl pochybovat, že taková osoba by usilovala buďto státním zákonům otčiny lstivě a tajně uniknout, anebo je násilně zlomit, když by sloužila jenom své soukromé žádostivosti, nemajíc nad zákony již žádného strachu a nad tělesným životem již žádné naděje? Proto se osobě takovéhoto smýšlení nedostává nijaké pocty, nesvěřuje se jí žádný úřad, nepověřuje se žádným veřejným úkolem: tak vesměs sklízí pohrdání jako cosi, co má nečinnou a nízkou povahu. Jinak ji však nijak netrestají, protože jsou přesvědčeni, že není v ničí moci, aby kdo smýšlel, co je libo. Rovněž ji však nenutí žádnými hrozbami, aby zastírala své smýšlení, ani

nepřipouštějí přetvářku a lež; ty mají v neobyčejné nenávisti jakožto zjevy zcela blízké podvodu. Ale zakazují jí, že nesmí o svém smýšlení veřejně vykládat, aspoň ne před obecným lidem; jinak však před kněžími a vážnými muži v ústraní to nejenom povolují, ale i doporučují v důvěře, že konečně přece šílenost ustoupí rozumu.

Kromě toho je ještě dost jiných — a nejsou to lidé zlí ani docela bez důvodů pro své názory, které se jim nebrání šířit —, kteří upadli do opačné krajnosti a domnívají se, že i duše zvířat jsou nesmrtelné, byť se nedají důstojností porovnávat s dušemi lidskými ani nejsou zrozeny ke stejné blaženosti.

Pokud jde totiž o lidi, pokládají téměř všichni Utopijští za jisté a prokázané, že je očekává nesmírná blaženost; proto sice hořekují u každého pro nemoc, ale u nikoho neoplakávají smrt, leda vidí-li, že je někdo vyrván ze života v úzkosti a nerad. Právě to mají za velmi špatné znamení, jako by se duše, nemající dobré naděje a zatížená zlým svědomím, v jakési skryté předtuše hrozícího trestu strachovala vyjít z těla. Kromě toho věří, že nijak nebude bohu milý příchod takového jedince, který na zavolání nepřiběhne radostně, nýbrž dá se vléci jenom nerad a se vzpouzením. Proto jsou ti, kteří hledí na takovýto druh smrti, plni hrůzy. Lidi takto zemřelé vynášejí smutně a mlčky a pomodlivše se k bohu, vlídnému soudci mrtvých, aby laskavě odpustil slabostem nebožtíků, pochovávají mrtvá těla do země.

Naproti tomu nikdo neběduje nad těmi, kdož odejdou ze života vesele a plni dobré naděje, nýbrž takovéto nebožtíky doprovázejí při pohřbu zpěvem, velmi doporučujíce jejich duše bohu; nakonec jejich těla spálí — spíše s uctivostí než s bolestí — a na tom místě postaví sloup, do něhož vyryjí tituly zesnulého. Po návratu domů připomínají si jeho mravy a činy, ale k žádnému úseku života se nevracejí častěji a radostněji nežli k jeho veselému konci.

Takovouto přehlídku zásluh pokládají jednak za velmi účinnou pobídku k cnostem pro živé, jednak za nejvítanější projev úcty pro zemřelé. O těch se domnívají, že i při řečech, které se o nich pronášejí, jsou osobně přítomni, arci, jak již je zrak lidský chabý, jakožto bytosti neviditelné. Vždyť by se neshodovalo s osudem blažených, aby neměli volnost stěhovat se, kam by chtěli; rovněž by to byl projev nevděčníků, kdyby zhola odvrhli touhu navštívit své přátele, s kterými je zaživa poutala vzájemná láska a obliba — a o těchto vlastnostech se

dohadují, že se u dobrých mužů po smrti, jako všechny ostatní přednosti, spíše ještě zvětšují nežli zmenšují.

O mrtvých tedy věří, že pohybujíce se mezi živými přihlížejí k jejich slovům i činům, a proto se s větší důvěrou pouštějí do všech podniků, majíce takřka oporu v takových ochráncích; rovněž od nečestných tajných skutků je odstrašuje přítomnost předků, o níž je jejich víra přesvědčena.

Ptakopravectví a ostatních druhů prázdného pověrčivého věštění, jaké jiné národy horlivě pěstují, vůbec nedbají a jim se vysmívají. Zato v úctě mají zázraky, které se dějí bez jakéhokoli přispění přírody, pokládajíce je za dílo božstva a svědectví o jeho přítomnosti; dochází k nim prý i u nich nezřídka; octnou-li se někdy ve velikých pochybnostech, dožadují se jich s pevnou důvěrou veřejnými prosbami a vskutku jich dosahují.

Za uctívání milé božstvu pokládají pozorování přírody a chválu z něho vyplývající.

Jsou však mezi nimi i lidé, a ne zcela nepočetní, kteří z náboženských důvodů opovrhují vědou, neusilují o nijaké poznávání věcí a vůbec nemají pokdy pro teorii; podle jejich tvrzení jsou pro získání posmrtné blaženosti záslužná jenom praktická povolání a dobré služby spoluobčanům. A tak jedni obsluhují nemocné, druzí vyspravují silnice, čistí příkopy, opravují mosty, vykopávají drny, písek a kamení, kácejí a rozřezávají stromy, odvážejí dříví, plodiny i jiné věci do měst a vůbec nejen na veřejnosti, ale i v soukromí dělají ze sebe sluhy a více než otroky. Vždyť ať je kdekoli jakákoli drsná, nesnadná a špinavá práce, od níž většinu lidí odstrašuje námaha, omrzelost a zoufalost, té se v celé šíři chápou s radostí a veselostí. Ostatním lidem dopomáhají k volným chvílím, sami jsouce trvale v práci a námaze, ale nedělají si z toho zásluhu. Život jiných nehaní ani svůj nevychvalují. Čím otročtější práce vykonávají, tím větší se těší vážnosti u všech.

Rozpadají se na dvě sekty. Jedni jsou neženatí, vůbec se zdržují nejenom soulože, nýbrž i pojídání masa, někteří dokonce každého jídla živočišného původu; zcela odvrhnuvše půvaby pozemského života jakožto hříšné, výhradně dychtí v bdění a námaze po životě budoucím; naděje, že ho v nejbližší době dosáhnou, činí je mezitím čilými a silnými. Druzí, neméně vyhledávající námahu, dávají přednost manželství, protože nepohrdají jeho útěšností a soudí, že mají závazek splatit příspěvek přírodě a dát děti otčině; nevyhýbají se

žádné rozkoši, pokud nesnižuje jejich pracovitost; maso čtyřnožců milují již proto, že jsou takovýmto pokrmem podle svého přesvědčení zdatnější ke každé práci.

Stoupence druhé sekty pokládají Utopijští za rozumnější, ale přívržence první za světější. Kdyby se tito opírali o rozumové důvody, vysmívali by se jim, že dávají přednost bezženství před manželstvím a drsnému životu před pohodlným; takto však, protože o tom podle jejich přiznání rozhodují důvody náboženské, vzhlížejí k nim s úctou a vážností. Ničeho totiž nedbají úzkostlivěji, než aby se jakkoli neprozřetelně nevyslovili o některém náboženství.

Takoví tedy jsou ti, které Utopijští nazývají v svém jazyce zvláštním jménem búthrésky,[132] slovem to, které lze pokládat za souznačné s naším názvem řeholníků.

Jejich kněží jsou lidé znamenitě svatého života, a proto jsou jen zcela nepočetní. V jednotlivých městech totiž není jich více než třináct, právě tolik, kolik je chrámů. Výjimka nastává jenom, táhne-li se do války. Tu totiž za sedm z nich, kteří odejdou s vojskem, dosazují sedm náhradníků; když se však oni vrátí, zaujmou opět každý své místo a ti zbývající se zatím stanou jejich průvodci, dokud postupně nenastoupí na místo uprázdněné smrtí původních kněží. Jediný z nich je představeným ostatních. Volí je lid, a to po způsobu voleb ostatních úředníků tajným hlasováním, aby se zamezila stranickost. Zvolení jsou vycvičeni od svého kněžského sboru.

Kněží řídí bohoslužby, pečují o náboženství a jsou takřka cenzory mravů. Pokládá se za velikou hanbu, je-li od nich někdo předvolán nebo pokárán po obvinění z nedost spořádaného života. Jinak však, jako jim náleží povzbuzovat a napomínat, tak zase pokutovat a zločince trestat spadá do pravomoci vladařovy a jiných úředníků, ledaže kněží zakazují účast na svátostech těm, o jejichž nešlechetné špatnosti zvědí. A není snad trestu, kterého by se Utopijští hrozili více než takovéhoto vyloučení. Vždyť lidé takto postižení stávají se úplně bezectnými a sžírají se tajným náboženským strachem, ba ani jejich osobní bezpečnosti není do budoucna zaručen klid, protože neosvědčí-li kněžím rychlou lítost, bývají polapeni pro bezbožnost a pokutováni od senátu.

Dětem a dospívající mládeži se dostává od kněží výchovy, při níž péče o vzdělání ustupuje před péčí o mravy a ctnost. Kněží totiž obracejí nejvyšší přičinlivost k tomu, aby dosud útlým a poddajným duším chlapců hned vštípili názory dobré

a užitečné pro zachování jejich státu. To, co hluboce utkví v chlapcích, provází potom muže po celý život a přináší veliký prospěch k uchování stavu státu; neboť stát se rozpadá jenom neřestmi vyrostlými ze zvrácených názorů.

Kněžstvo — pokud nejde o kněžky, neboť ani toto pohlaví není z kněžství vyloučeno, jsou to však případy řídké, kdy je k němu zvolena žena, a to ještě jen vdova nebo stařena — mívá za manželky nejvybranější dcery národa.

Žádný úřad se netěší u Utopijských větší vážnosti než kněží, a to do té míry, že i když se dopustí nějaké mrzkosti, nepodléhají veřejnému soudu: jsou ponecháváni bohu a sobě. Utopijští totiž jsou přesvědčeni, že není dovoleno smrtelníkovu ruku vztáhnout na osobu, která byla způsobem tak jedinečným, takřka jako dar, obětována bohu, a to ani tehdy, když se dopustí jakéhokoli zločinu. Tuto zásadu mohou zachovávat tím snáze, že se u nich kněží vybírají tak nepočetní a přitom s takovou pečlivostí. Nestává se ovšem jen tak, aby ten, kdo byl jakožto nejlepší z dobrých povýšen jenom pro svou ctnost k tak vysoké důstojnosti, zvrhl se ve zkaženost a hřích, a i kdyby se to při proměnlivosti lidské povahy nakrásně přihodilo, přece, když jich je tak málo a když kromě vážnosti nejsou vybaveni žádnou výkonnou mocí, nebylo by se jistě třeba obávat odtud ničeho důležitého pro veřejnou zkázu.

Jejich počet je tak řídký a nevalný proto, aby udělením hodnosti většímu počtu lidí nezevšedněla důstojnost stavu, který nyní provázejí vysokou úctou, obzvláště když se domnívají, že by bylo nesnadné nalézt větší počet lidí tak dobrých, aby odpovídali té důstojnosti, pro jejíž zastávání nestačí vyznačovat se ctnostmi jen prostředními.[133]

A stejně veliké vážnosti jako doma požívají kněží Utopijských také u cizích národů. Tento poznatek snadno vyplývá z té jejich činnosti, z níž se také tuším ona vážnost původně zrodila. Když se totiž vojska utkávají bojem, kněží, oděni posvátnými rouchy, pokleknou opodál bojiště v nepříliš velké vzdálenosti. S dlaněmi vztaženými k nebi vyprošují modlitbou nejprve všem mír, potom svým vítězství, ale bez velkého prolévání krve pro obě strany.[134] Když jejich lidé vítězí, seběhnou do bitevní linie a zadržují ty, kteří příliš dotírají na poražené. Již pouhý pohled na ně a dovolání se jejich přítomnosti dostačuje přemoženému k záchraně holého života; dotyk jejich rozevlátého roucha zabezpečuje dokonce i ostatní jeho statky před všelikým násilím války. Z této čin-

nosti vznikla utopijským kněžím u všech všudy národů tak neobyčejná úcta a stoupla jejich opravdová velebnost tak značně, že často získali na nepřátelích pro své lidi více spásy než jí přinesli obráceně; je totiž známo, že leckdy ve chvíli, kdy se šik Utopijských nachýlil a nezbývalo špetky naděje, kdy byli již obráceni na útěk a nepřítel se řítil k vraždění i kořistění, byla zásahem kněží odvrácena strašná porážka a odtržením vojsk od sebe sjednán a upevněn mír za spravedlivých podmínek. A nikdy nebylo národa tak divokého, ukrutného a barbarského, aby u nich nebylo tělo kněží pokládáno za posvátné a nedotknutelné.

Jako svátky slaví Utopijští první a poslední den v každém měsíci a rovněž v roce; ten dělí na měsíce, vymezené otáčením luny, jako zase oběh sluneční jim uzavírá kruh roku. Všecky první dny nazývají v svém jazyce *kinémerni*, poslední dny *trapémerni*.[135] Tato jména znamenají přesně totéž, co by se dalo vyjádřit slovy ‚předosváteční' a ‚zadosváteční'.

Chrámy Utopijských jsou znamenité, a to nejenom nákladně stavěné, nýbrž i — nezbytný to požadavek při tak neobyčejně malém jejich počtu — schopné pojmout nesmírné zástupy lidu. Je-li u všech vnitřek téměř v přítmí, nestalo se to ze stavitelské neznalosti, nýbrž prý na radu kněží, kteří soudí, že nemírné světlo rozptyluje myšlenky, kdežto světlo skoupější a takřka nejisté soustřeďuje mysl a prospívá zbožnosti.

Poněvadž tam všichni lidé nemají stejnou víru, a přece všechny její podoby, jakkoli rozličné a mnohotvárné, rozdílnou cestou směřují k jedinému cíli, totiž k uctívání božské podstaty, proto se v kostelích nespatřuje ani neslyší nic, co by se obecně nehodilo všem vyznáním. Má-li to z nich neb ono nějakou zvláštní svátost, pečuje o ni každý uvnitř stěn svého domu; veřejné obřady se provádějí takovým způsobem, který vůbec nijak neomezuje soukromé. Proto nevidíš v chrámu žádná vyobrazení bohů, aby bylo každému volno, v jaké podobě si je chce představovat ve shodě s duchem svého náboženství. Rovněž nevzývají žádné zvláštní jméno boží, s výjimkou jména Mythrova, jímž všichni shodně zahrnují jedinou podstatu božské velebnosti, ať již je jakákoli. Nepronášejí se žádné modlitby toho druhu, aby je někdo nemohl vyslovit bez urážky své víry.

Do chrámu se tedy scházejí v ‚zadosváteční' dnech večer ještě před jídlem, aby vzdali bohu díky za zdárně skončený rok nebo měsíc, jehož je ten svátek posledním dnem. Nazítří

ráno, to je v den ‚předosváteční', slévají se do chrámu proudy lidí, aby si vyprošovali blahodárný a šťastný průběh nadcházejícího roku nebo měsíce, který mají tím svátkem zahájit.

Ale o ‚zadosváteční' dnech před odchodem do chrámu vrhají se doma manželky k nohám mužů a děti k nohám rodičů, vyznávají, že zhřešily buď tím, že něco spáchaly, nebo že nedbale splnily povinný úkol, a prosí za odpuštění svého poklesku. A tak, jestliže nějaký mráček nedorozumění zastínil domácí oblohu, takovýmto dostiučiněním se rozptýlí, takže se mohou účastnit bohoslužeb s myslí čistou a jasnou.

Aby se jich účastnili s myslí pobouřenou, z toho si dělají svědomí.[136] Proto jsou-li si vědomi, že mají proti někomu nenávist nebo hněv, ze strachu před rychlou a velikou pomstou neodvažují se přistoupit k bohoslužbám, leč po smíru a po očištění vášní.

Když tam přijdou, odeberou se muži na pravou stranu svatyně, ženy zvlášť, na levou. Potom se umístí tak, že mužští příslušníci každého domu usednou před svým hospodářem; obdobně zástup žen uzavírá hospodyně. Toto opatření se děje proto, aby byly všechny pohyby všech venku pozorovány od těch, jejichž vážností a kázeňskou mocí jsou řízeny doma. Ba pečlivě dbají i o to, aby tam byl všude mladší sdružen se starším, aby děti samy jenom mezi dětmi nepromarnily dětskými pošetilostmi ten čas, v němž nejvíce mají pocítit nábožný strach před nebešťany, největší to a téměř jedinou pobídku k ctnostem.

Při bohoslužbách vůbec nepřinášejí zvířecích obětí a domnívají se, že z krve a ze zabíjení netěší se dobrotivost toho boha, který živočichům uštědřil život proto, aby žili. Zapalují kadidlo a rovněž jiné vonné předměty. Nadto hojně užívají voskovic, ne snad že by nevěděli, že to ničím neprospívá k působení na božskou podstatu — vždyť totéž platí i o samých lidských modlitbách —, ale jednak se jim tento nevinný způsob uctívání líbí, jednak lidé pozorují, že se těmito vůněmi a světly i ostatními obřady nějak vzpružují a s čilejší myslí se pozvedají k uctívání božímu.

Pro návštěvu chrámu se lid obléká do bělostných šatů. Kněz se odívá pestrobarevnými rouchy, zhotovenými pozoruhodně pracně a sličně, ale z materiálu ne stejně drahocenného: nejsou totiž protkávána zlatem ani prokládána drahými kameny, nýbrž jsou zhotovena z rozmanitých ptačích per, a to tak dovedně a s takovým uměním, že by se cena žádného ma-

teriálu nevyrovnala hodnotě díla. Kromě toho tvrdí, že v oněch ptačích perech a peříčcích a v jejich jistých pořadích, kterými jsou na kněžském rouchu rozdělována, je obsaženo jakési skryté tajemství. Poznáním jeho výkladu, kněžími bedlivě přechovávaného, je jim prý připomínáno boží dobrodiní vůči nim, jakož i obráceně jejich zbožná oddanost bohu, ba i vzájemná povinnost, jíž jsou vázáni mezi sebou.

Jakmile se kněz v takovémto rouchu vynoří z nepřístupné části svatyně, všichni se hned uctivě vrhají na zemi, zachovávajíce tak dokonale hluboké mlčení, že sama vnější tvářnost děje vzbuzuje takřka hrůzu jakoby z přítomnosti nějakého božstva. Takto nějakou chvíli setrvávají na zemi, a teprve když dá kněz znamení, povstávají.

Potom pějí chvály bohu, jež tu a tam prokládají hudbou na nástroje větším dílem jiných tvarů, než jaké se spatřují v naší části světa. Z nich většina lahodností mnohem převyšuje ty, kterých se užívá u nás, jiné se zase naopak nedají s našimi vůbec porovnávat. Ale v jedné věci nad nás vynikají bez veškeré pochyby: že totiž všechna jejich hudba, ta, kterou vyluzují z nástrojů, i ta, kterou vytvářejí lidským hlasem, tak napodobí a vystihuje přirozené city, tak se zvukově přizpůsobuje obsahu, ať je to projev prosebný či jásavý, umírněný, vířivý, ponurý, rozhněvaný, tak vyjadřuje druhem melodie nějaký věcný smysl, že podivuhodně zachvacuje mysli posluchačů, jimi proniká a je rozněcuje.

Nakonec zároveň kněz i lid odříkávají ustálenými slovy slavnostní modlitby, složené tak, aby co všichni pronášejí zároveň, každý soukromě vztahoval na sebe. V nich uznává každý boha za původce stvoření světa, jeho řízení a kromě toho všeho ostatního dobra, vzdává díky za přijatá dobrodiní, obzvláště však za to, že milostí boží se mu stal údělem ten stát, který je nejšťastnější, a to náboženství, které, jak věří, je nejpravdivější.

Jestliže se však modlící se v tom nějak mýlí, anebo je-li něco nad to či ono lepší a bohu milejší, modlí se, nechť způsobí jeho dobrota, aby to on poznal; že je připraven následovat, kamkoli bude od něho veden. Je-li však tato podoba státu nejlepší i jeho náboženství nejsprávnější, aby v tomto případě jemu dodal stálost a všechny ostatní lidi přivedl k týmž předpisům života a k téže představě o bohu, ač-li se nestalo jeho nevypátratelnou vůlí i to, že se těší z takové pestrosti náboženství.

Posléze se modlí, aby mu dopřál lehce zemřít a po smrti jej vzal k sobě. Jak rychle či pozdě, to že se sice neodvažuje určovat, ačkoliv — pokud se tak může stát bez urážky jeho velebnosti — přiznává, že mu mnohem více bude záležet na tom, aby i za cenu nejnesnadnější smrti dospěl k bohu, než aby byl nejpříjemnějším během života od něho příliš dlouho vzdalován.

Když se takto všichni domodlí, opět setrvávají schýleni k zemi a po malé chvíli se vztyčíce odcházejí k jídlu. Zbytek dne potom tráví hrami a vojenským výcvikem."

ZÁVĚR

„Popsal jsem vám, jak jsem dovedl nejpravdivěji, onu podobu státu, o které věřím, že je nejenom nejlepší, nýbrž i jediná, aby si plným právem mohla činit nárok na jméno státu jakožto veřejného zařízení.

Všude jinde lidé, mluvíce o veřejném prospěchu, starají se jenom o soukromý, v Utopii však, kde není nic soukromého, opravdově se všichni zabývají veřejným zájmem.

Patrně lze shledávat oprávněnost na obou stranách.

Vždyť jinde není snad jediného člověka, aby nevěděl, že nepostará-li se sám zvlášť o sebe, zahyne hladem, i kdyby jeho stát sebe více vzkvétal. A proto ho pudí nezbytnost k tomu, aby byl přesvědčen, že musí dbát spíše o sebe než o lid, to jest o ty druhé.

Naproti tomu zde v Utopii, kde všechno náleží všem, nikdo nepochybuje o tom, že bude-li jen postaráno, aby státní sýpky byly plné, nikomu nebude chybět nic soukromého. Není tu totiž skoupého přidělování potřeb, není tam také chudáků ani žebráků, a ačkoli nikdo nemá nic, přece všichni jsou bohati.

Co totiž může být bohatšího než žít zhola bez jakékoli starosti, s myslí radostnou a klidnou, beze strachu o vlastní živobytí, bez týrání manželčinými vyčítavými požadavky, bez obavy o syna pro chudobu, bez úzkosti o dceřino věno, zato v jistotě o budoucím životě a štěstí vlastním, manželčině i všeho potomstva, synů, vnuků, pravnuků, prapravnuků a tak dlouhé další řady vlastních potomků, jakou se chlubívají jenom šlechtici? Žít tam, kde je právě tak postaráno o ty,

kteří kdysi pracovali, ale nyní jsou již práce neschopni, jako o ty, kteří dosud pracují?

Ať se mi tu někdo odváží k této spravedlnosti přirovnávat spravedlnost jiných národů, u nichž, ať zhynu, zjistím-li vůbec i jen nějakou stopu spravedlnosti a rovnosti! Vždyť jakápak je to spravedlnost, aby kdejaký šlechtic, klenotník, lichvář nebo konečně kterýkoli jiný z těch, kteří buď vůbec nic nedělají, anebo to, co dělají, je toho druhu, že to není pro stát valně potřebné, dosahoval ať zahálkou, ať zbytečným zaměstnáním života v přepychu a lesku? A současně aby podomek, vozka, řemeslník nebo rolník, přestože pracují tolik a tak nepřetržitě, že by to dobytek stěží vydržel, a přestože je jejich práce tak potřebná, že by bez ní žádný stát nemohl trvat ani jediný rok, přece si vydělávali živobytí tak skoupé a vedli život do té míry ubohý, že se mohou jevit mnohem lepšími životní podmínky tažných zvířat, která nepracují tak ustavičně, nemají stravu o mnoho horší, ba pro ně sama dokonce chutnější, a nejsou mezitím tísněna strachem o budoucnost?

Tyto lidi však jednak rozjitřuje neplodná a nevýnosná práce v přítomnosti, jednak na ně vražedně doléhá pomyšlení na nuzné stáří. Jejich denní výdělek je totiž příliš skrovný, aby mohl vystačit na týž den, natož aby z něho něco zbylo, co by bylo lze denně ukládat pro potřebu v stáří.

Zdaž není nespravedlivý a nevděčný stát, který tak řečeným šlechticům, klenotníkům a ostatním toho druhu zahalečům nebo jen pochlebníkům a strůjcům nicotných rozkoší hýřivě rozdává tak veliké dary, naproti tomu však o budoucnost rolníků, uhlířů, podomků, vozků a řemeslníků, bez nichž by vůbec nemohl být žádný stát, nijak vlídně se nestará, nýbrž využiv práce rozkvětu jejich let, když je konečně zatíží stáří a nemoci, nepamětliv jsa tolika jejich bdění, nechává je v úplném nedostatku všech potřeb a zapomenuv na tolik četných jejich dobrých služeb v naprostém nevděku se jim odvděčuje nejhorší bídou při smrti?

A dále. Cožpak boháči z denní vyměřené mzdy chudákům každodenně něco neutrhují, a to nejenom soukromou lstí, nýbrž i podle veřejných zákonů? Za dřívějších dob se pokládalo za nespravedlivé nejhůře se odvděčovat těm, kteří se o stát nejlépe zasloužili. Ale tihle učinili z této zvrácenosti dokonce spravedlnost, davše v tom směru vyhlásit zákon!

A tak když v duchu přehlížím a převracím všechny ty státy, které dnes všude po světě vzkvétají, nepřipadá mi to — bůh

mi buď milostiv — jako nic jiného než jako spiknutí boháčů, jednajících o vlastních výhodách pod záminkou a jménem státu.[137] Vynalézají a vymýšlejí si všechny způsoby a úskoky, aby jimi to, co sami nepoctivě nahrabali, především udrželi beze strachu před ztrátou, za druhé (v případě ztráty), aby to mohli přičiněním a prací všech chudáků co nejlaciněji získat zpět a mohli toho zneužívat. Jakmile se jednou boháči — jménem státu, to jest i jménem chudých — rozhodnou, že se takovéto úskoky mají zachovávat, ihned se z toho stávají zákony. A tak nejhorší lidé se svou nenasytnou žádostivostí rozdělili jenom mezi sebe vše to, co by bylo dobře postačilo pro všechny.

Jak nesmírně jsou však vzdáleni šťastných poměrů ve státě utopijském, v němž samotnou prací byla od základů odstraněna všechna chtivost po penězích! Jak veliká spousta potíží byla tím zde podťata! Jak rozsáhlé osení zločinů bylo tím i s kořeny vytrháno!

Kdo by nevěděl, že podvody, krádeže, loupeže, rvačky, zmatky, spory, vzpoury, vraždy, zrady a travičství, jež byly každodenními tresty spíše jen pokutovány než zbrzděny, odumírají spolu se zánikem peněz? A nadto, že i strach, obava, starosti, námahy, bdění zahynou v témž okamžiku jako peníze? Ba i sama chudoba, která samojediná, jak se zdálo, vždy postrádala peněz, rovněž vymizí úplným a všeobecným odstraněním peněz.

Aby to bylo jasnější, uvaž v mysli případ nějakého neúrodného a neplodného roku, v němž hlad zahubí mnoho tisíc lidí. Troufám si tvrdit, že kdyby byly na konci onoho hubeného údobí prohledány sýpky boháčů, mohlo by se nalézt tolik obilí, že kdyby bylo bývalo rozděleno mezi ty, které zahubil hladomor, nikdo by nebyl pocítil onu skoupost počasí i půdy.

Tak snadno by se dala opatřit výživa, kdyby nám cestu k ní nezahrazovaly jedině ony blahoslavené peníze, které byly ovšem přeslavně vynalezeny, aby se přístup k živobytí otvíral jenom jimi![138]

To si nepochybně uvědomují i boháči a dobře vědí, oč výhodnější by to byl stav, nepotřebovat žádné nezbytnosti nežli oplývat mnoha zbytečnostmi, být vyrván tak četným zlům nežli být obléhán velikým bohatstvím.

Ani mě nenapadá pochybovat o tom, že by buď rozumová úvaha o prospěchu jednoho každého, anebo vážnost Krista spasitele, který nemohl ani při své tak nesmírné moudrosti

nevědět, co je nejlepší, ani při své dobrotě neporadit to, o jehož znamenitosti věděl, již dávno byla snadno převedla celý svět k zákonům utopijského státu, kdyby se nezpěčovala jenom jediná obluda, původkyně a matka všech morových ran — pýcha.

Ta neměří stupeň zdaru podle svých výhod, nýbrž podle cizích nevýhod.[139] Ta by se nechtěla stát ani bohyní, kdyby jí neměli zůstat ubožáci, kterým by mohla poroučet a s nimi točit, od jejichž ubohosti by se při srovnávání zářivě odrážela její vlastní blaženost, jejichž chudobu by mučila a podněcovala svým na odiv stavěným bohatstvím. Tento pekelný had, klouzající po lidských hrudích, stahuje lidi a brzdí jako lodní štítonoš,[140] aby se neubírali lepší cestou života.

A poněvadž se pýcha příliš těsně přisála k lidem, než aby snadno mohla být odtržena, raduji se, že se aspoň Utopijským dostalo té podoby státu, kterou bych rád přál všem. Utopijští šli za oněmi životními zásadami, kterými položili základy státu nejenom šťastně, ale i tak, že — pokud lze předvídat lidským dohadem — potrvají věčně. Když totiž doma vedle ostatních nepravostí vypleli kořeny ctižádosti a stranictví, nijak jim nehrozí nebezpečí, že by vznikla tíseň domácí roztržkou — a to by byla jediná příčina, která povalila znamenitě opevněnou moc již mnoha států. Bude-li však doma svornost se zdravým zřízením, nebude moci onou říší otřást nebo pohnout ani závist všech sousedních vladařů, která se o to již kdysi častěji pokoušela, ale vždy byla odražena."

Tak dokončil svůj výklad Rafael.

Tanulo mi sice na mysli nemálo věcí z mravů a zákonů toho národa, které mi připadaly jako zřízení zhola nesmyslná. Nemyslím tím jenom způsob vedení války, dále věci týkající se víry a náboženství a kromě toho ještě jiná jejich zřízení, ale také, a to nejvíce, právě to, co je nejdůležitějším základem celé jejich ústavy, totiž pospolitost života a hospodaření bez jakéhokoli užívání peněz, to jest zásada, která již sama o sobě z kořenů vyvrací veškerou urozenost, velkolepost, lesk i velebnost, jež jsou podle veřejného mínění pravými ozdobami a okrasami státu.

Věděl jsem však, že byl Rafael vypravováním unaven, a neměl jsem dost vyzkoušeno, zda by dokázal snést, aby se smýšlelo proti jeho smýšlení, zvláště když jsem se rozpomínal, že on sám proto kterési pokáral, jako by se obávali, že by nebyli pokládáni za dosti moudré, kdyby nenašli něco, v čem by mohli zlehčovat to, co vynalezli jiní.

Proto jsem pochválil i zřízení Utopijských i Rafaelovu řeč, chopil jsem ho za ruku a odváděl ho dovnitř domu k večeři, poznamenav předtím aspoň to, že si najdeme jindy čas, abychom právě o těchto věcech hlouběji přemýšleli a obsažněji s ním rozprávěli. Kéž by se to někdy poštěstilo!

Zatím, jako z jedné strany nemohu souhlasit se vším, co tu pověděl muž jinak beze sporu velice vzdělaný a zároveň v lidských bězích velice zkušený, tak z druhé strany rád přiznávám, že je ve státě Utopijských mnoho věcí, které bych si po pravdě pro naše obce spíše přál nežli doufal v jejich uskutečnění.

Skončila se odpolední řeč Rafaela Hythlodaia
o zákonech a zřízeních Utopijského ostrova,
dosud jen nemnohými poznaného,
v podání velmi slavného
a vzdělaného muže pana Tomáše Mora,
měšťana a podsudí
londýnského.[141]